

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ Р.О. Максимович

« ____ » _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«МАГІСТР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

**Тема: МІЖНАРОДНО -ПРАВОВИЙ СТАТУС БІЖЕНЦІВ:
ПРОБЛЕМИ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ**

Виконавець: Горбачова Ольга Григоріївна

Науковий керівник: д.ю.н., професор Волошин Юрій Олексійович

Нормоконтролер: викладач Головатенко Марина Юріївна

Київ, 2022

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИЗНАЧЕННЯ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ.....	6
1.1. Загальна характеристика прав людини у контексті захисту прав біженців.....	6
1.2. Визначення поняття та видова характеристика «біженця» у міжнародному праві.....	10
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ.....	18
2.1. Універсальні міжнародно-правові механізми захисту прав біженців.....	18
2.2. Європейський механізм захисту прав біженців.....	28
РОЗДІЛ 3. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ОСІБ ЗІ СТАТУСОМ БІЖЕНЦЯ.....	45
3.1. Конституційні гарантії як елемент механізму забезпечення прав і свобод біженців.....	45
3.2. Проблеми удосконалення національного механізму захисту особи зі статусом біженця.....	53
ВИСНОВКИ.....	57
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	61

ВСТУП

Актуальність теми. Нині, як і десятки років тому, біженці належать до найуразливіших категорій населення. Офіційна статистика показує, що щороку сотні тисяч людей залишають свої будинки та країни свого проживання, щоб врятувати себе та свої сім'ї від проблем пов'язаних з релігійними переслідуваннями, збройними конфліктами, а також різними видами дискримінацій.

Мільйони людей щорічно перетинають державні кордони у пошуках нового місця проживання, рятуючись від політичних, національних, расових, релігійних та інших форм переслідування. Світова спільнота зробила певні кроки для забезпечення міжнародного захисту цих осіб, але існуюча на сьогоднішній день система правових норм охоплює далеко не всі категорії осіб, які потребують забезпечення їх прав. В даний час система міжнародного захисту прав біженців та осіб, які шукають притулок, є неоднорідною за своєю суттю та регулюється універсальними міжнародно-правовими нормами, регіональним та національним правом. Наразі питання регулювання вимушеної міграції входять до порядку денного всіх міжнародних організацій.

Причиною таких масових потоків біженців завжди були надзвичайні ситуації, пов'язані зі світовими та локальними війнами, міжетнічними та релігійними конфліктами, диктаторськими політичними режимами, що супроводжувалися грубим порушенням основних прав людини, що змушувало людей залишати свою батьківщину, часто без жодних засобів до існування, рятуючись від переслідувань.

Трагічний стан біженців, і навіть ускладнення взаємовідносин між державами, що й викликало їх масові потоки, призвели до усвідомлення міжнародним співтовариством у середині 40-х рр.. XX ст. необхідності створення стабільного універсального міжнародно-правового механізму захисту прав біженців, а також розробки міжнародних та національно-правових

процедур з надання притулку та статусу біженця. Це сприяло формуванню особливого інституту міжнародного права – права біженців.

Значимість даного інституту в сучасному світі наголошується в підсумковому документі Світового саміту 2005 р. У ньому глави держав і урядів країн — членів ООН заявили про своє зобов'язання дотримуватися принципів захисту біженців та виконувати обов'язки щодо покращення важкого становища біженців, у тому числі шляхом підтримки зусиль, спрямованих на усунення причин пересування біженців, забезпечення їх безпечного повернення, пошуку довгострокових рішень проблем біженців при тривалому збереженні їхнього статусу та запобігання тому, щоб переміщення біженців стали джерелами напруженості у відносинах між державами.

Метою даного дослідження є вивчення та аналіз проблеми статусу біженців у міжнародному та національному праві.

Мета визначає **завдання дослідження**:

1. проаналізувати загальну характеристику прав людини у контексті захисту прав біженців;
2. дослідити визначення поняття та видову характеристику «біженця» у міжнародному праві;
3. охарактеризувати універсальні міжнародно-правові механізми захисту прав біженців;
4. дослідити європейський механізм захисту прав біженців;
5. визначити конституційні гарантії як елемент механізму забезпечення прав і свобод біженців;
6. дослідити проблеми удосконалення національного механізму захисту особи зі статусом біженця.

Об'єктом дослідження є сукупність міжнародних відносин у питаннях вивчення правового статусу біженців.

Предметом дослідження є проблеми та теорії практики міжнародно-правового статусу біженців.

Методологічною основою роботи є матеріалістична діалектика, підтримувана використанням загальнонаукових методів. Оперування логічним способом дозволило вивести визначення понять. Активно застосовувалися методи аналізу, синтезу, порівняння, моделювання, системного та функціонального підходу. Також були використані приватно-наукові методи (соціологічний, статистичний, формально-юридичний та ін).

Теоретичні та практичні аспекти, щодо питання визначення статусу біженців знайшли своє відображення в роботах, як у **вітчизняних**, так і у **зарубіжних вчених**: Я. Грабова, В. Гринчак, Г. Гудвін-Гілл, К. Джевіцкі, О. Казановас, О. Кузьменко, К. Крахмальова, О. Кхасраві, Ж. Макадам, Н. Майєрс, К. Нестеренко, В. Патійчук, Г. Тимчик, М. Сірант, Я. Савченко, Е. Феллер, Д. Хатавей, Л. Холборн, та інші.

Структура дипломної роботи визначена метою та завданнями дослідження і складається зі вступу, трьох розділів, шести підрозділів, висновків, списку використаних джерел (77 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи – 66 сторінки, у тому числі список використаних джерел – 8 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ОСНОВИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТАТУСУ БІЖЕНЦІВ

1.1. Загальна характеристика прав людини у контексті захисту прав біженців

Основним чинником у формуванні потоків біженців та перешкоджанні їхньому безпечному та добровільному поверненню додому є порушення прав людини, які лежать в основі феномену біженців. Ось чому захист прав людини в країнах походження біженців має важливе значення для захисту прав біженців і вирішення проблем біженців.

Конвенція про статус біженців 1951 року є основним документом у сфері захисту біженців, проте не є міжнародною угодою з захисту прав людини як з історичних, так і з правових причин. Насправді, коли йдеться про захист біженців, міжнародне право прав людини є основним джерелом захисту біженців, а Конвенція про статус біженців 1951 року відіграє значною мірою другорядну роль. Таке твердження базується на порівняльному аналізі норм міжнародного права прав людини та міжнародного права біженців [1, с. 110].

Розгляньмо більш детально права, які забезпечуються біженцям міжнародним правом біженців. В основі міжнародного захисту біженців лежить право не бути примусово поверненим або депортованим у ситуаціях, які можуть загрожувати життю чи свободі особи [2, с. 17].

Цей принцип заборони примусового повернення закріплений в статті 33 Конвенції про статус біженців 1951 року [3].

Конвенція також встановлює основні права біженців і «мінімальні стандарти» поводження з ними, визначає правовий статус біженців, містить положення про працевлаштування та трудові права, соціальне забезпечення, положення щодо права біженця отримати посвідчення особи та проїзні документи, про регламент щодо оподаткування та прав біженців, що вони мають

право перевезти своє майно, щоб оселитися в іншій країні, до якої їм надано право в'їзду.

Інші положення Конвенції визначають права біженців у країні притулку: недискримінацію, свободу віросповідання, право на об'єднання, право на суд, право на працю, соціальні права, право на освіту, свободу пересування, право на проїзні документи [4, с. 27]. Більшість положень Конвенції про статус біженців, за винятком статті 28, вимагають від держав надання біженцям тих самих прав, що й іншим іноземцям [5, с. 40].

Міжнародне право біженців включає низку стандартів, розроблених Виконавчим комітетом Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, які не є юридично обов'язковими для держав, але були прийняті одногосно представниками понад 60 країн і визнані такими, що відображають погляди міжнародної спільноти і володіють відповідним авторитетом.

Вони відображають такі важливі питання, як процедури та критерії визначення статусу біженця, правила утримання біженців та шукачів притулку, захист жінок-біженок та зобов'язання держав перед біженцями в умовах великих міграційних потоків.

У цих висновках викладено декілька важливих принципів міжнародного права біженців, які встановлюють зобов'язання держав гарантувати права біженців, а саме: принцип, який встановлює поширення зобов'язання не повертати примусово біженців, які прибули за кордону; держави також зобов'язані дотримуватися принципу невидворення та поводитися з біженцями відповідно до основних стандартів; принцип міжнародного обміну, який вимагає від міжнародного співтовариства надання допомоги країнам, які приймають велику кількість біженців; принцип, згідно з яким біженці та шукачі притулку повинні загалом не бути затриманими, якщо для цього немає особливих причин; норма щодо заборони примусової репатріації відноситься до принципу норми міжнародного звичаєвого права, тобто принципу, який також є обов'язковим для тих держав, які не є учасниками Конвенції 1951 року [6, с. 251].

Крім того, загальновизнані права людини, проголошені в Міжнародному біллі про права людини, також стосуються безпосередньо біженців. Міжнародний білль про права людини встановлює норми, які гарантують гідне поводження з людьми. До них відносяться право на життя, захист від катувань та жорстокого поводження, право на громадянство, право на свободу пересування, право не зазнавати примусового повернення. Міжнародний білль про права людини містить багато норм, що стосуються захисту прав біженців, які перебувають в країні притулку [7, с. 40]. Основними громадянськими та політичними правами є: захист від свавільного затримання; свобода совісті та релігії; свобода віросповідання та вираження поглядів; свобода пересування; захист сім'ї; право не піддаватися катуванням і такому, що принижує гідність, поводженню; захист іноземців від депортації. Основні економічні, соціальні та культурні права: право на соціальне забезпечення; право на працю; право на освіту; право на достатній життєвий рівень, охорону здоров'я та житло; право на пошук притулку, яке прямо гарантується ст. 14 Загальної декларації прав людини.

Основною концепцією міжнародного права прав людини є заборона дискримінації. Недискримінація означає, що визнані міжнародним правом права і свободи у сфері прав людини в принципі належать кожному, і держава не може робити відмінностей між особами, яким гарантується захист цих прав. Особливо вразливими до дискримінації є біженці на території інших країн [8, с. 200].

Законодавчі положення країни притулку можуть недостатньо враховувати потреби біженців або не чітко визначати обсяг правових пільг, що застосовуються до біженців. Водночас, незважаючи на те, що біженці є іноземцями в країні притулку, принцип недискримінації надає біженцям право користуватися такими ж основними правами та свободами, як і громадяни країни притулку.

Слід зазначити, що процес нормотворення у сфері прав людини, розпочатий із Загальної декларації прав людини, ще триває. Міжнародне співтовариство уклало низку інших міжнародних договорів, які більш детально описують

індивідуальні права та свободи, зокрема в контексті певних груп, і спрямовані на запобігання дискримінації.

Серед цих документів домінують конвенції про грубі порушення прав людини та конвенції про дискримінацію. Наприклад: стаття 3 Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання 1984 року розвиває принцип заборони примусового повернення, зазначаючи, що «Жодна держава-учасниця не має права висилати будь-яку особу, передану іншій країні, якщо є вагомі підстави вважати, що їй може загрозувати катування» [9].

Особливо уразливими групами біженців є жінки і діти. У Конвенції про права дитини 1989 року передбачено надання «належного захисту і гуманітарної допомоги» дітям-біженцям [23]. Більшість біженців – жінки. У країнах притулку вони часто стають жертвами фізичного та сексуального насильства. Зокрема, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року спрямована на захист прав жінок.

Серед інших документів, які містять універсальні права людини, є конвенції, що стосуються певних соціальних груп: Чотири Женевські конвенції, що встановлюють стандарти гуманного поводження з полоненими і цивільним населенням під час збройних конфліктів 1949 року і два Додаткових протоколи, які стосуються захисту жертв міжнародних і неміжнародних збройних конфліктів 1977 року; Конвенція про статус апатридів 1954 року; Конвенція про скорочення безгромадянства 1961 року; Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудящих-мігрантів і членів їх сімей 1990 року.

Існуючі міжнародні конвенції в цій сфері не регулюють деякі важливі аспекти вимушеного переміщення людей, пов'язаного зі стихійними лихами [10].

Однак незалежно від того, чи є особа біженцем чи економічним іммігрантом, який залишає свою країну через переслідування чи стихійне лихо, усі вони користуються мінімумом прав людини та мають право на мінімальний стандарт поводження [11, с. 308].

Обов'язкове міжнародне право прав людини надає біженцям більше прав. Застосування багатьох положень прав людини є універсальним. Є також країни, які ще не приєдналися до Конвенції 1951 року та протоколів до неї [12]. Важко забезпечити правову основу для захисту біженців, якщо держава не є учасником договорів у сфері міжнародного права щодо біженців. Однак міжнародні угоди в галузі прав людини є універсальними і відсилають до норм звичаєвого права.

Таким чином, Конвенція 1951 року встановила мінімальний стандарт поводження з особами, які мають право на статус біженця, проте положення правозахисних актів у сфері захисту прав людини доповнюють Конвенцію, таким чином забезпечуючи більший рівень захисту.

1.2. Визначення поняття та видова характеристика «біженця» у міжнародному праві

Для міжнародного права причини, з яких особа залишає свій будинок у пошуках притулку, та категорії осіб, що шукають його, мають важливе значення при визнанні за особою статусу біженця. Визначення поняття «біженець» найтіснішим чином пов'язане з нормативно-правовими джерелами міжнародного права, що регламентують правовий статус біженців і містяться переважно у міжнародних угодах.

Визначення поняття «біженець» у міжнародних документах у різних варіантах надавалися ще до створення Організації Об'єднаних Націй, зокрема у договорах та угодах, укладених під егідою Ліги Націй. Вони використовували «груповий підхід». Вперше у міжнародних угодах поняття «біженець» було сформульовано на конференції, що відбулася в Женеві в 1926 р., учасники якої розробили та підписали Угоду про видачу посвідчень біженцям.

Необхідними умовами при цьому були такі: а) особа повинна була перебувати за межами країни свого походження; б) не користуватися захистом уряду цієї держави.

Тенденція того періоду полягала у прагненні держав надати поняттю «біженець» політичного характеру. Так, відповідно до Статуту Міжнародної

організації у справах біженців, створеної 20 серпня 1948 р., до біженців були віднесені такі категорії осіб: «а) жертви нацистського чи фашистського режимів, або режимів, які брали участь у другій світовій війні на боці фашистських режимів або жертви квіслінгівських або подібних до них режимів, які допомагають фашистським режимам у їх боротьбі проти Об'єднаних Націй, незалежно від того, користуються вони міжнародним статусом як біженці чи ні; б) іспанські республіканці та інші жертви фалангістського режиму в Іспанії; с) особи, які розглядалися як біженці до початку Другої світової війни з причин расового, релігійного чи національного характеру, або внаслідок їх політичних переконань» [13]. Відмінна особливість визначення поняття «біженець» за Статутом Міжнародної організації у справах біженців полягала в тому, що він поєднав груповий підхід, який використовувався в попередніх угодах при визначенні поняття «біженець», та політичний аспект проблеми біженців, що мало на той час прогресивний характер.

У 1949 р. ООН розпочала підготовчу роботу зі створення нової організації, яка б замінила Міжнародну організацію у справах біженців. Цією новою інституцією стало Управління Верховного комісара ООН у справах біженців, а документом, який заново визначив поняття «біженець»- це Статут Управління Верховного комісара ООН у справах біженців. Від 14 грудня 1950 року. У Статуті були об'єднані воедино елементи визначень поняття «біженець», які були присутні у попередніх угодах.

Відповідно до п. 6 гол. II Статуту компетенція Верховного комісара ООН у справах біженців поширюється на «всіх осіб, які внаслідок подій, що відбулися до 1 січня 1951 року, і в силу цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства чи політичних переконань, знаходяться поза країною своєї громадянської належності і не можуть користуватися захистом уряду цієї країни або не бажають користуватися таким захистом або через такі побоювання, або з причин, не пов'язаних з особистими зручностями; або не маючи певного громадянства і перебуваючи поза країною свого колишнього звичайного місця проживання, не

можуть або не бажають повернутися до неї внаслідок таких побоювань або з причин, не пов'язаних із міркуваннями особистої зручності» [14]. Крім того, під мандат УВКБ ООН підпадають біженці, чиє правове становище регулюється раніше укладеними міжнародними договорами та угодами.

Визначення поняття «біженець», що міститься в Статуті УВКБ, має універсальний характер у сфері застосування, оскільки не містить жодних географічних та тимчасових обмежень. Проте, на думку англійського юриста-міжнародника Гая С. Гудвін-Гілла, «Статут УВКБ ООН містить явну суперечність», яка полягає в тому, що, з одного боку, діяльність Управління поширюється на групи та категорії біженців, а з іншого – визначення поняття «біженець», що міститься в ньому, вимагає оцінки обставин того, як особа стала біженцем, у кожному конкретному випадку. Наступні події змусили УВКБ ООН гнучко застосовувати свій мандат, внаслідок чого відбулася суттєва зміна концепції «біженців, які стали предметом уваги міжнародної спільноти».

Важливу роль у розширенні концепції «біженця» відіграли такі органи ООН, як Генеральна Асамблея та Економічна та Соціальна Рада. Пізніше до них приєднався Виконавчий комітет, створений у 1957 р. У 1957 р. Генеральна Асамблея ООН уповноважала УВКБ на основі резолюції 1167 ГА ООН від 26 листопада 1957 р.[15].

У 1959 р. ГА ООН у своїй резолюції 1388 (XIV) від 20 листопада дозволила Верховному комісару надання «добрих послуг» біженцям, «які не перебувають під опікою Організації Об'єднаних Націй». Резолюція 1959 (XVIII) 1963 р. ГА ООН містить прохання до Верховного комісару продовжувати надавати міжнародний захист біженцям та докласти зусиль на користь біженців, які перебувають під його опікою, а також біженців, яким він надає свої «добрі послуги», та звертати особливу увагу на нові групи біженців, згідно з відповідними резолюціями ГА ООН та директивами Виконавчого комітету. Ці та наступні резолюції ГА ООН свідчили про те, що ООН почала використовувати прагматичний підхід до визначення осіб як біженців. До цього необхідно додати і те, що в 60-ті роки масштаби потоків біженців, що

зростають, особливо в африканських державах, змусили УВКБ ООН застосовувати так званий груповий підхід. І тут біженцями визнавалися не окремі особи, а група осіб. Хоча це й суперечило положенням Статуту УВКБ, але це був вимушений захід у разі раптово виникаючих масових потоків біженців, коли порятунок життя людей та їхня безпека виправдовували обхід юридичних норм [16].

Незважаючи на широке коло осіб, якими займалося УВКБ ООН, офіційні документи того часу свідчать про небажання використовувати термін «біженець» стосовно тих, кому УВКБ надавало допомогу. Натомість використовувалися терміни «переміщені особи», «особи, переміщені всередині країни» та ін.

Проте йшов процес коригування та вироблення нових термінів. У 1976 р. Виконавчий комітет за програмою Верховного комісара використав термін «особи, які клопочуть про надання притулку». У 1977 р. зобов'язання щодо надання допомоги біженцям та переміщеним особам були чітко сформульовані у документах ГА ООН. Пізніше були визнані інші категорії осіб, які потребують допомоги, включаючи репатріантів, жінок, дітей, осіб, які клопочуть про надання притулку.

Подібна тенденція розширення кола осіб, яким УВКБ надає допомогу, говорить про те, що при виявленні таких категорій осіб необхідно застосовувати загальніший критерій, такий, наприклад, як відсутність захисту.

Отже, в даний час УВКБ ООН надає допомогу та захист наступним категоріям осіб: біженцям за визначенням Статуту, які повернулися біженцям, особам, які шукають притулку, внутрішньо переміщеним особам, а також деяким іншим категоріям осіб.

Незважаючи на протести деяких держав, міжнародне співтовариство офіційно не заперечує проти здійснення УВКБ своїх функцій щодо таких різних категорій осіб, оскільки надання такої допомоги не зачіпає суверенного права держав визнавати за ними статус біженця з усіма наслідками, що звідси випливають. Крім того, правовою базою надання захисту цим категоріям осіб є

резолуції органів ООН, які мають рекомендаційний характер. Більше того, всі вищезазначені категорії юридично не включені до поняття «біженець» і існують незалежно від нього, що означає таке: користування міжнародним захистом та допомогою у повному обсязі надано лише біженцям за визначенням Статуту УВКБ ООН. Крім визначення поняття «біженець», зафіксованого у Статуті УВКБ ООН, існує визначення цього поняття, яке міститься у розділі А ст. 1 Конвенції про статус біженців 1951 року. Визначення стало результатом тривалих і бурхливих дискусій між державами, що проходили у Спеціальному комітеті з проблем біженців [17].

Деякі держави вважали, що надто розпливчате визначення викличе тріт між державами з приводу його тлумачення та застосування, а також покладе на них непомірно великі зобов'язання, які важко виконувати. У зв'язку з цим США запропонували таке визначення поняття «біженець», яке включало чотири категорії осіб, які перебувають за межами своєї країни через «переслідування чи побоювання переслідувань». У ці категорії осіб були включені біженці періоду першої світової війни, біженці в міжвоєнний період, біженці, що знову з'являються, переміщені особи і неповнолітні, які не супроводжуються дорослими. Великобританія запропонувала свій варіант визначення, що мало загальний характер і поширювалося на «осіб, яке, залишивши країну свого звичайного проживання через переслідування або цілком обґрунтовані побоювання переслідувань, не повертається або не може повернутися в цю країну з поважних і достатніх причин або йому не дозволяють повернутися туди влада цієї країни, і яка не є громадянином будь-якої іншої країни» [18].

Для вироблення ухвали, яка б задовольнила всі держави, у Спеціальному комітеті було створено робочу групу, яка взяла за зразок ухвалу, що міститься в Статуті Міжнародної організації у справах біженців – особа, яка знаходиться поза межами країни своєї громадянської приналежності і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом унаслідок таких побоювань; У ході довгої роботи сторони дійшли варіанту визначення поняття «біженець», який задовольняв усіх.

Держави-учасниці Конвенції 1951 р. погодилися, що термін «біженець» повинен застосовуватися до осіб, визнаних біженцями відповідно до раніше прийнятих міжнародних угод, а також до будь-якої особи, яка задовольняє положення п. 2 розд. А ст. 1 Конвенції, де йдеться, що біженцем визнається будь-яка особа, яка «в результаті подій, що відбулися до 1 січня 1951 р., і в силу цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства, належності до певної соціальної групи чи політичних переконань, не маючи певного громадянства і перебуваючи поза країною свого колишнього звичайного місця проживання в результаті подібних подій, не може або не бажає повернутися до неї через такі побоювання».

Однак визначення поняття «біженець» у Конвенції 1951 р. мало два обмеження: перше (тимчасове) полягало в тому, що, згідно з Конвенцією, право вважатися біженцем не поширювалося на осіб, які стали такими внаслідок подій, що відбулися після 1 січня 1951 р., а друге (географічне) – вищезгадані події могли означати або «події, що відбулися Європі до 1 січня 1951 р.», або «події, що відбулися Європі чи інших місцях до 1 січня 1951 р.». Наявність двох обмежень ускладнювало вирішення проблеми біженців, виключаючи зі сфери застосування конвенції мільйони фактичних біженців [18].

Для вирішення проблем, що виникли в 1967 р. був прийнятий Протокол, що стосується статусу біженців. Протокол зняв положення Конвенції 1951 про обмеження терміну 1951, що зробило Конвенцію справді універсальною угодою. Протокол є окремим юридичним документом, до якого будь-яка держава може приєднатися, не будучи учасником Конвенції 1951 р.

Будь-яка держава, що приєднується до Протоколу, бере на себе зобов'язання застосовувати положення Конвенції 1951 р. щодо біженців, які підпадають під її визначення, однак без посилання на 1951 р. Якщо якась держава приєднується лише до Протоколу, вона не може внести географічне застереження.

Крім того, з моменту підписання Конвенції 1951 р. держави визнали, що не всі біженці включені до сфери застосування Конвенції. Тому в Заключному акті конференції повноважних представників, на якій було підписано Конвенцію

1951 р., державам було рекомендовано застосовувати її положення до інших категорій біженців, які на той час не підпадали під сферу її застосування.

Існування одночасно трьох універсальних угод – Статуту УВКБ, Конвенції 1951 р. та Протоколу 1967 р., що містять визначення поняття «біженець», призвело до виникнення ще однієї правової проблеми. Суть її полягає в тому, що наразі існує дві категорії біженців серед визнаних такими на основі вищезгаданих міжнародних документів [18].

Перша категорія – так звані мандатні біженці. Це особи, які розглядаються УВКБ ООН біженцями з урахуванням положень Статуту. Це визначення не залежить від держави притулку, що є учасником Конвенції 1951 р. та Протоколу 1967 р. «Мандатні біженці» можуть отримувати допомогу безпосередньо від Управління. Однак вони не можуть користуватися правами та пільгами, які надаються тим біженцям, які не будуть визнані біженцями державою-учасницею Конвенції 1951 р. (так званим конвенційним біженцем). Цей термін застосовується до біженців відповідно до більш широкої компетенції Верховного комісара, яку згодом підтвердили Генеральна Асамблея ООН.

Друга категорія – «конвенційні біженці». Це особи, за якими визнано статус біженців державою притулку, що є учасником Конвенції 1951 р. та (або) Протоколу 1967 р. Тільки в цій якості вони користуються всіма правами та благами, які держави зобов'язалися надавати біженцям на основі міжнародного права.

Отже, щоб особа була визнана біженцем на основі міжнародного права, вона має відповідати таким умовам:

- 1) перебувати за межами країни свого походження;
- 2) відчувати цілком обґрунтовані побоювання переслідування;
- 3) ці побоювання мають ґрунтуватися на одній із п'яти ознак – раси, релігії, громадянства, приналежності до будь-якої певної соціальної групи, політичних переконань;

4) не має можливості чи бажання користуватися захистом країни свого походження або повертатися до цієї країни з причин побоювання переслідування.

Розглянувши універсальні угоди, що містять визначення поняття «біженець», можемо зробити такі висновки:

- універсальні міжнародно-правові угоди містять схожі між собою правові визначення поняття «біженець»;

- нестача даних визначень полягає в тому, що багато категорій вимушених мігрантів, визнані міжнародною спільнотою, насамперед ООН, біженцями де-факто, залишилися за рамками визначень даних угод;

- відсутність правового взаємозв'язку між визначеннями поняття «біженець», закріпленими в універсальних угодах, стала причиною появи кількох категорій біженців – «мандатних» та «конвенційних»;

- відсутність нового визначення поняття «біженець», яке враховувало б сучасні тенденції міграційних потоків, поява нових категорій та форм вимушеної міграції позбавляє мільйони людей юридичної підстави для отримання міжнародного захисту та допомоги не лише з боку окремих держав, а й усієї міжнародної спільноти;

- необхідне вжиття термінових заходів, вкладених у розробку одноманітного універсального визначення поняття «біженець» та її юридичне закріплення у міжнародних угодах.

РОЗДІЛ 2.

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ БІЖЕНЦІВ

2.1. Універсальні міжнародно-правові механізми захисту прав біженців

Початок Другої світової війни у 1939 р. практично призупинив діяльність Ліги Націй і призвів до великої кількості біженців. Виникла необхідність перегляду підходів до вирішення проблем біженців, що згодом призвело до поступового формування сучасного етапу системи міжнародного захисту біженців. Підбиваючи підсумки всієї діяльності Ліги Націй з питань, що стосуються біженців у рамках першого етапу формування системи міжнародного захисту біженців, слід зазначити таке.

По-перше, у 20-х роках. ХХ ст. було закладено основу процесу формування «системи міжнародного захисту біженців». Це був період прийняття міжнародно-правових актів і закріплення у яких поняття «біженець», і навіть формування механізму міжнародно-правового захисту біженців шляхом створення контрольних органів [19].

По-друге, в угодах даного періоду для вирішення питань, пов'язаних з біженцями, застосовувався категорійний чи груповий підхід, що базується на походженні біженців. Цей підхід передбачав прийняття нових угод у міру виникнення нових груп біженців або розповсюдження ними вже існуючих актів.

По-третє, якщо перші угоди стосувалися видачі посвідчень особи та права на пересування біженців, то згодом міжнародно-правові акти закріплювали також інші права біженців. У цей період було прийнято одну з основних гарантій для біженців – принцип невисилки.

По-четверте, угоди з питань біженців у рамках Ліги Націй так і не змогли набути універсального характеру та одноманітності у застосуванні. Не було розроблено загальне визначення поняття «біженець». А процес надання допомоги біженцям був сильно політизований, що можна простежити у розвитку визначення поняття «біженець», а також згадування їх походження [20].

По-п'яте, слід також зазначити, що кількість держав-учасниць зазначених угод була дуже обмеженою. Більшість держав, які підписали угоди, не ратифікували їх. Наприклад, Конвенцію 1938 р. ратифікували лише три держави.

По-шосте, початок Другої світової війни та її наслідки показали необхідність використання більш ефективного підходу для вирішення питань, що стосуються біженців. Виникла необхідність використання загальніших критеріїв визначення поняття «біженець», відмовитися від категорійного підходу з прив'язкою до походження і переходу на індивідуальний підхід.

Як уже зазначено вище, початок Другої світової війни паралізував усю діяльність Ліги Націй. У цей період механізми, створені в рамках Ліги Націй для регулювання питань надання міжнародного захисту біженцям, існували лише формально. Наслідки війни показали необхідність розробки більш ефективного підходу з питань біженців, а також загальніших критеріїв поняття «біженець». У цей час у визначенні поняття «біженець» основним способом продовжував залишатися категорійний підхід, але з цим прийшло усвідомлення необхідності закріплення індивідуального підходу.

Ще до закінчення війни, 1943 р., США та Великобританією було скликано Бермудську конференцію. За результатами цієї конференції було ухвалено рішення відновити діяльність Міжурядового комітету у справах біженців та розширити його мандат «на всі особи, де б вони не знаходилися, які в результаті подій, що відбулися в Європі, були змушені залишити свої країни проживання через загрозу їхньому життю або свободам за ознакою раси, віросповідання чи політичних переконань» [21].

У 1943 р. було створено Адміністрацію ООН з питань допомоги та повоєнного відновлення (ЮНРРА). ЮНРРА за період своєї діяльності сприяла репатріації кількох мільйонів людей. Ця організація надавала посильну матеріальну допомогу біженцям, і в її функції не входив їхній правовий захист.

Після закінчення Другої світової війни перестала існувати Ліга Націй і була утворена ООН. Таким чином, система міжнародного захисту біженців, що сформувалася у рамках Ліги Націй, продовжила свій розвиток вже у рамках

ООН. До порядку денного першої сесії Генеральної Асамблеї ООН (ГА ООН) були включені питання, що стосуються біженців. 12 лютого 1946 р. було прийнято Резолюцію під назвою «Питання про біженців», згідно з якою питання біженців усіх категорій визнаються невідкладною проблемою міжнародного характеру. Зазначена резолюція закріплювала необхідність створення міжнародного органу, який займатиметься питаннями біженців, а також підіймала такі питання, як репатріація, необхідність розмежування справжніх біженців від злочинців тощо [22].

Першим контрольним органом з питань біженців у рамках ООН стала Міжнародна організація у справах біженців (МОБ), яка була спеціалізованою установою тимчасового характеру. Відповідно до ст. 2 Статуту МОБ до його функції входили «репатріація; встановлення особи; реєстрація та класифікація осіб, які підлягають компетенції ООН; піклування про них та надання їм допомоги; правовий та політичний захист; перевезення, остаточне повернення до звичайних умов і переселення в країни, які можуть і готові їх прийняти» [31]. Закріплене у Статуті визначення поняття «біженець» було збірним. З одного боку, воно продовжувало носити категорійний характер, заснований на апелюванні до походження біженців, різних обставин та умов [23].

Біженцями вважалися:

- жертви нацистських, фашистських, квіслінгівських та інших режимів;
- іспанські республіканці та інші жертви фалангістського режиму в Іспанії;
- особи, які розглядалися як біженці до початку Другої світової війни з причин расового, релігійного чи національного характеру чи політичних переконань;
- особи, які проживали в Німеччині та Австрії і, будучи єврейським походженням, або іноземцями, які не мають підданства, виявилися жертвами нацистських переслідувань;
- особи, які в результаті подій, що відбулися після початку Другої світової війни, не можуть і не хочуть користуватися захистом уряду країни свого походження;

- біженцями вважалися і безпритульні діти, які є військовими сиротами, чи діти, батьки яких зникли безвісти.

Спільним для всіх перелічених вище категорій є перебування поза країною свого походження.

З іншого боку, Статут МОБ закріпив загальне поняття «біженець», тобто використання індивідуального підходу щодо біженців шляхом встановлення загальних критеріїв. У перші повоєнні роки міжнародним співтовариством репатріація розглядалася як основне вирішення проблеми біженців. А ті особи, які підпадали під визначення «біженець» і відмовлялися повертатися, мали мати «вагомий заперечення». Відповідно до Статуту МОБ під «вагомими запереченнями» розуміються: переслідування чи обґрунтовані побоювання переслідування за расову належність, релігію, національність чи політичні переконання, що не суперечать принципам та Статуту ООН; заперечення політичного характеру, визнані ООН «вагомими»; непереборні перешкоди сімейного характеру, пов'язані з переслідуваннями чи хворобою.

Відповідно до Статуту МОБ можна виділити такі критерії загального поняття «біженець»:

- знаходження особи поза країною походження;
- наявність причин для втечі, таких як переслідування чи побоювання переслідування;
- неможливість або небажання повертатися в країну походження.

Слід звернути увагу, що в рамках ООН, як у резолюціях, так і в Статуті МОБ, було закріплено ще одну категорію під назвою «переміщені особи», під якими тоді розумілися «особи, які були вислані з країни свого громадянства... або були змушені покинути її, наприклад, особи, які були примушені до примусової праці або які були вислані з расових, релігійних чи політичних міркувань». Згодом термін «переміщені особи» втратив своє первісне значення [23].

Так, після створення ООН було зроблено перші кроки для переходу до більш ефективного підходу, поняття «біженець» було розширено, а контрольний орган мав ширший мандат, порівняно зі своїми попередниками. Як зазначалося вище,

основна діяльність ООН у період була спрямована на репатріацію біженців і переміщених осіб. При цьому обмежувалася примусова репатріація шляхом вироблення загальних критеріїв поняття «біженець», таких як переслідування чи побоювання переслідування. Статут МОБ є яскравим прикладом спроби вирішити ситуацію, що історично склалася, яка створила необхідність забезпечення міжнародним захистом як біженців згідно з попередніми Угодами, в рамках Ліги Націй, так і осіб, які стали біженцями в результаті Другої світової війни.

Сучасна система міжнародного захисту біженців базується на закріпленні індивідуального підходу у визначенні поняття «біженець» як основного та встановленні загальних критеріїв для всіх. Згідно з цим підходом, будь-яка особа, яка відповідає певним критеріям, може розраховувати на міжнародний захист.

Загальна декларація прав людини, прийнята 1948 р., закріпила право кожної людини шукати притулок. Декларація не мала обов'язкової юридичної сили, але заклала основу сучасного етапу захисту прав біженців у рамках міжнародного співробітництва держав у сфері захисту прав людини. Право шукати притулок, незважаючи на те, що мало декларативний характер, було ще одним кроком у переході від колективного підходу до індивідуального у визначенні поняття «біженець» та вироблення спільних критеріїв [24].

У зв'язку з рішенням про припинення діяльності МОБ ГА ООН 3 грудня 1949 р. ухвалила Резолюцію про біженців, у якій йшлося про необхідність створення нового контрольного органу – Управління Верховного комісара у справах біженців (УВКБ ООН). Зазначена резолюція містила загальні положення щодо нового органу, особливо наголошуючи на його незалежному та неполітичному характері. Також у цій резолюції пропонувалося дати нове визначення поняття «біженець» [25].

Через рік, 14 грудня 1950 р., ГА ООН ухвалила резолюції, які заклали основу формування сучасного етапу системи міжнародного захисту біженців.

У Резолюції 428 (V) від 14 грудня 1950 р. ГА ООН ухвалила Статут УВКБ ООН. Згідно зі Статутом, УВКБ ООН – це орган, який функціонує під

керівництвом ГА ООН і бере на себе обов'язки щодо надання міжнародного захисту біженцям. Діяльність УВКБ ООН повинна мати повністю аполітичний, гуманний та соціальний характер [26].

Також у своїй діяльності УВКБ ООН підпорядковується керівним директивам ГА ООН та ЕКОСОП. У Статуті міститься низка заходів, які УВКБ ООН здійснюватиме для досягнення своїх цілей. Найважливішим у Статуті є нове визначення поняття «біженець», в якому, нарівні з такими, що містяться в Угодах 1926 і 1928 рр., Конвенції 1933 р., Конвенції 1938 р., у Протоколі 1939 р. та в Статуті МГБ визначеннями, було закріплено визначення із застосуванням індивідуального, а не колективного підходу з використанням загальних критеріїв. Таким чином, згідно зі Статутом біженець – це особа, яка внаслідок подій, що відбулися до 1 січня 1951 р., і внаслідок цілком обґрунтованих побоювань стати жертвою переслідувань за ознакою раси, віросповідання, громадянства та політичних переконань перебуває поза межами країни своєї громадянської приналежності (у випадку з особою без громадянства – поза межами країни свого постійного проживання) і не може користуватися захистом цієї країни або не бажає користуватися таким захистом внаслідок таких побоювань.

Новий контрольний орган, УВКБ ООН, був покликаний забезпечувати міжнародний захист біженців згідно зі Статутом УВКБ ООН, а також на основі керівних директив ГА ООН та ЕКОСОП.

Статут УВКБ ООН та нове визначення поняття «біженець», закріплене в ньому, були обов'язковими для самої установи, але не для держав. З метою ухвалення міжнародного договору, який є обов'язковим для держав, що приєдналися до нього, ГА ООН у своїй Резолюції 429 (V) погодила проведення конференції в Женеві для прийняття Конвенції про статус біженців [40]. Також зазначена Резолюція містила проект Конвенції з новим визначенням поняття «біженець» [27].

Конвенцію про статус біженців було прийнято 28 червня 1951 р. (Конвенція 1951 р.). Вона є міжнародним договором універсального характеру, що

закріплює нове визначення поняття «біженець». Конвенція 1951 р. так само, як і Статут УВКБ ООН, закріпила загальні критерії поняття «біженець» та індивідуальний підхід щодо визначення статусу біженця на противагу колективному, встановленому в перших угодах у рамках Ліги Націй. Тепер будь-яка особа, яка відповідає критеріям біженця, встановленим у Конвенції 1951 р., мала право розраховувати на міжнародний захист незалежно від походження [3].

З тексту конвенції випливає, що загальне поняття «біженець» має такі ознаки:

- знаходження особи за межами своєї країни або звичайного місця проживання;

– неможливість чи небажання користуватися захистом цієї країни;

– обґрунтоване побоювання за життя, свободу та безпеку;

– на відміну від Статуту УВКБ ООН у Конвенції 1951 р. закріплено не чотири, а п'ять ознак переслідування. Поряд із переслідуваннями за ознакою раси, віросповідання, громадянства та політичних переконань було додано ще й переслідування особи через належність до певної соціальної групи;

– неможливість особи з зазначених причин повернутися до своєї країни.

Також особливу увагу слід приділити ст. 31 Конвенції 1951 року, згідно з якою біженець звільняється від відповідальності за незаконний в'їзд та перебування, якщо прибув безпосередньо з території, на якій його життю чи свободі загрожувала небезпека.

Ст. 33 Конвенції 1951 р. закріплює дуже важливий принцип – принцип невисилки. Згідно з цим принципом забороняється висилати біженців до країни, звідки вони прибули, за винятком випадків, коли існує загроза безпеці країни, в якій він перебуває, або біженець вчинив особливо тяжкий злочин.

З прийняттям Статуту УВКБ ООН та Конвенції 1951 р. на міжнародному універсальному рівні було закріплено загальні критерії поняття «біженець» та індивідуальний підхід став основним у визначенні поняття «біженець». Тим самим розпочався сучасний етап формування системи міжнародного захисту біженців. Як основні характерні риси сучасного етапу системи міжнародного захисту біженців можна виділити:

– нове визначення поняття «біженець», закріплене у міжнародно-правовому акті обов'язкового характеру

– закріплення індивідуального підходу у визначенні поняття «біженець» як основного;

– створення УВКБ ООН як універсального контрольного органу під егідою ООН.

З вищевказаного можна зробити висновок, що поняття «біженець» було закріплено як у Статуті УВКБ ООН, так і в Конвенції 1951 р. Біженців, які підпадали під мандат УВКБ ООН, у доктрині стали називати «мандатними», а біженців за Конвенцією 1951 р. – «конвенційними».

Діяльність УВКБ ООН почала розширюватись також на основі висновків Виконавчого комітету УВКБ ООН. Зазначені висновки є не обов'язковими, тобто мають рекомендаційний характер для держав. Вони є актами так званого «м'якого права», що регулюють правовий статус осіб, які не підпадають під критерії біженця. Акти «м'якого права», незважаючи на те, що не є обов'язковими для держав, виступають свого роду орієнтиром у процесі створення регіональних та національних систем регулювання вимушеної міграції.

Ще одним актом «м'якого права» універсального характеру є Декларація про територіальний притулок 1967 року. Цей документ, розвиваючи ст. 14 Загальної Декларації правами людини, встановлює певні правила надання притулку [28].

В даний час система міжнародного захисту біженців та осіб, що шукають притулок, включає наступні категорії осіб:

1. Біженці за Конвенцією 1951 та Протоколом 1967 р.
2. Особи, які шукають притулок.
3. Особи, переміщені у країні.
4. Апатриди.
5. Біженці за Конвенцією ОАЕ 1969 р. та за Картахенською декларацією 1984 р.
6. Біженці, які рятуються від спричинених людиною лих.
7. Особи, які рятуються від стихійних лих.

Новим етапом у регулюванні вимушеної міграції на універсальному рівні може стати план створення до 2018 р. Всеосяжної угоди згідно з Нью-Йоркською декларацією про біженців та мігрантів 2016 р. У цьому документі передбачається об'єднання регулювання трудової та вимушеної міграції. До системи ООН було включено Міжнародну організацію з міграції (МОМ), яка раніше була самостійною міжнародною організацією. МОМ набув статусу агентства ООН. Передбачається, що саме МОМ буде контрольним органом Всеосяжної угоди 2018 р. Результатом роботи з реалізації мети цієї декларації стало прийняття Всеосяжного Пакту про міграцію у грудні 2018 р., в рамках якого передбачається об'єднання регулювання трудової та вимушеної міграції. Але поставленої мети не було досягнуто, оскільки цей Пакт не є міжнародним договором і не має юридично обов'язкової сили, і його відмовилися підписувати низка держав, у тому числі деякі держави-члени ЄС. Якщо зазначений документ набуде юридично обов'язкової сили, то можна буде говорити про початок нового етапу розвитку системи міжнародного захисту біженців та осіб, які шукають притулку [29].

Комітет проти катувань, передбачений Конвенцією проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 року як контрольний орган за дотриманням положень Конвенції. Комітет має право вимагати періодичного надання доповідей державами-учасниками про вжиті ними заходи щодо здійснення міжнародних зобов'язань згідно з Конвенцією та наділений додатковою функцією: в разі отримання достовірної інформації про систематичне застосування катувань на території держави звертатися до цієї держави з пропозицією співпрацювати щодо розслідування таких фактів [29]. Слід зазначити, що Конвенція проти катувань на відміну від інших наведених конвенцій містить положення, що стосуються безпосередньо біженців. Зокрема, стаття 3 Конвенції дає трактування принципу невислання: «жодна держава-учасниця не повинна висилати, повертати або видавати будь-яку особу іншій державі, якщо існують серйозні підстави вважати, що їй може загрожувати там застосування катувань» [29]. Винятків з цього

правила не існує, на відміну, наприклад, від зобов'язання про невислання відповідно до Конвенції 1951 року. Таким чином, як Конвенція, так і юрисдикційні повноваження Комітету проти катувань є ще однією гарантією захисту прав біженців та інших категорій вимушених мігрантів.

Комітет з ліквідації расової дискримінації заснований Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації у 1965 році також має право вимагати від держав-учасниць представлення доповідей про вжиті заходи, за допомогою яких реалізуються положення Конвенції, давати рекомендації державі-учасниці на основі вивчення цих доповідей та розглядати скарги окремих осіб або групи осіб, які заявляють, що вони стали жертвами порушення положень Конвенції. Хоча в Конвенції не міститься положень, які безпосередньо стосуються біженців, але, з огляду на широке трактування поняття дискримінації та закріплення обов'язку держав не чинити щодо осіб, груп осіб якихось актів чи дій, пов'язаних з расовою дискримінацією, її положення відносяться і до біженців. Найчастіше Комітет у своїх зауваженнях по доповідям держави висловлює стурбованість з приводу ставлення до біженців та шукачів притулку.

Комітет з прав дитини передбачено Конвенцією про права дитини 1989 року, що отримала найбільше визнання у держав. Важливість Конвенції про права дитини для неповнолітніх біженців полягає в тому, що в ній містяться положення, що безпосередньо стосуються їхнього статусу, а саме: стаття 22 зобов'язує держави «вживати необхідних заходів з тим, щоб забезпечити дитині, яка бажає отримати статус біженця, як тій, що супроводжується, так і несупроводжуваній батьками, належний захист і гуманітарну допомогу в користуванні ... правами », передбаченими Конвенцією [23].

Таким чином, діяльність комітетів, які є міжнародними контролюючими органами за дотриманням міжнародних конвенцій з прав людини, слід розглядати як важливу додаткову гарантію реалізації державами прав біженців.

Таким чином, прийняття Конвенції 1951 р. та Статуту УВКБ ООН ознаменувало перехід на сучасний етап формування міжнародного захисту

біженців та осіб, які шукають притулку. Сучасний етап передбачає закріплення індивідуального підходу як основного у визначенні поняття «біженець». Даний підхід є закріплення загального поняття «біженець» для будь-якої особи, яка відповідає встановленим ознакам.

Конвенція 1951 і Протокол 1967 стали обов'язковою міжнародно-правовою базою для держав, що підписали і ратифікували дані акти. Роль контрольного органу виконує допоміжна установа ООН – УВКБ ООН. Його діяльність заснована на Статуті УВКБ ООН та на резолюціях ГА ООН та ЕКОСОП.

Закріплене в Конвенції 1951 р. та в Статуті УВКБ ООН поняття «біженець» не охоплює всі групи осіб, які потребують міжнародного захисту. Для заповнення цієї прогалини згодом було прийнято велику кількість актів «м'якого права» на універсальному рівні, тим самим розширюючись межі міжнародного захисту біженців. У доктрині почали використовувати такі поняття, як «конвенційні» та «мандатні» біженці. На сьогоднішній день міжнародно-правова основа регулювання вимушеної міграції включає акти як обов'язкового, так і «м'якого» права. Для позначення сукупності міжнародних відносин, пов'язаних з наданням допомоги та захистом даних осіб, поряд з іншими застосовується термін «система міжнародного захисту біженців та осіб, які шукають притулок», де під особами, які шукають притулок, слід розуміти тих осіб, які претендують на отримання міжнародного захисту, але з певних обставин ще не отримали його.

2.2. Європейський механізми захисту прав біженців

Міжнародні акти універсального характеру у сфері вимушеної міграції є основою створення регіональних систем захисту біженців та осіб, які шукають притулок. Регулювання на регіональному рівні є проміжною стадією між універсальним і національним регулюванням. Міжнародні акти «м'якого права» універсального характеру нерідко набувають обов'язкового характеру на регіональному рівні. Однією з найрозвиненіших регіональних систем є система захисту біженців та осіб, які шукають притулок, що у Європі.

Регулювання вимушеної міграції у європейському регіоні формувалося у межах кількох організацій. Серед них можна відзначити Раду Європи, ОБСЄ, Європейський Союз. Найбільш ефективно правове регулювання цієї сфери в Європі здійснюється нормами європейського права, яке включає норми права ЄС та положення Конвенції про захист прав людини та основних свобод 1950 року [30].

Рада Європи (РЄ) – це міжнародна регіональна організація, яка нині об'єднує 47 європейських держав. Найважливішим напрямом діяльності РЄ є захист права і свободи людини у всьому регіоні. З цією метою в рамках РЄ було прийнято Конвенцію про захист прав людини та основних свобод 1950 р. та створено контрольний орган – Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), рішення якого є обов'язковими для держав – учасниць Конвенції. Діяльність РЄ у сфері захисту прав людини включає захист біженців та осіб, які шукають притулку. ЄСПЛ було створено у 1959 р. з метою забезпечення дотримання зобов'язань за Конвенцією. Після набрання чинності Протоколом № 11 «Про реорганізацію контрольного механізму, створеного відповідно до Конвенції» 1994 р. на ЄСПЛ було повністю покладено функції контрольного органу, метою якого є збереження та підвищення ефективності Конвенції [31].

Для регулювання вимушеної міграції в рамках РЄ приймалися й інші акти, серед яких Європейська угода про відміну віз для біженців, Європейська угода про передачу відповідальності, а також Рекомендація № R (1981 р.) [32] 16 Комітету Міністрів щодо погодження національних процедур, що стосуються притулку [33], Рекомендація № R (1984 р.) 1 Комітету Міністрів про захист осіб, які формально не визнаються біженцями [34], Рекомендація № R (1994 р.) 5 Комітету Міністрів про керівні принципи, що стосуються прибуття осіб, які шукають притулку, до європейських аеропортів, та інші. Виходячи з вищезгаданих актів РЄ, можна зробити висновок про досить позитивну практику його членів, що значно розширює стандарти прав і свобод біженців та осіб, які шукають притулок, порівняно з універсальним міжнародно-правовим регулюванням [35].

Найбільш ефективним механізмом захисту біженців та осіб, які шукають притулок, у рамках РЄ є створення прецедентного права, сформованого ЄСПЛ на основі ЄКПЛ. Сама Конвенція безпосередньо не закріплює права біженців та осіб, які шукають притулку, але, незважаючи на це, на основі низки статей Конвенції у практиці ЄСПЛ сформувалася своєрідна система захисту цих осіб. Наприклад, ст. 3 Конвенції закріплює заборону катувань. ЄСПЛ у результаті розгляду звернень щодо порушення зазначеної статті закріпив принцип невисилки. Недотримання цього принципу сприймається як застосування катувань із боку держави-учасниці.

Іншими словами, правовий статус біженців та осіб, які шукають притулок, у рамках Ради Європи було сформовано ЄСПЛ на основі ЄКПЛ. До ЄКПЛ було прийнято низку протоколів, які ратифікуються кожним учасником окремо. Знаменним є той факт, що ЄКПЛ та рішення ЄСПЛ є обов'язковими для 47 європейських держав, які підписали та ратифікували зазначену Конвенцію. Громадяни цих держав, а також особи, які перебувають під юрисдикцією цих держав, за дотримання низки критеріїв можуть звернутися до ЄСПЛ.

Відповідно до установчих актів, питання, пов'язані з регулюванням вимушеної міграції, входять до змішаних компетенцій ЄС. Це означає, що частина відносин цієї сфери регулюється згідно з правами ЄС, а інша частина – на основі національного права держав-членів. Фактично ЄС створив та розвиває свою власну систему захисту біженців та осіб, які шукають притулку. Розвиток цієї системи проявляється у поступовому розширенні повноважень наднаціональних інститутів. В основу ЄС закладено функціональний метод інтеграції, що передбачає поступальний розвиток, що базується на досягненні конкретних завдань та подальшому переході до інших, більш значущих цілей.

В рамках ЄС формується власна система захисту біженців та осіб, які шукають притулку. Через відкриті внутрішні кордони та свободу пересування всередині ЄС державам-членам необхідний комплексний підхід, який, крім зловживання, забезпечує необхідним захистом біженців та осіб, які шукають притулку. На сьогоднішній день ця система є інституційно розвиненою

системою регіонального характеру. При цьому слід звернути увагу, що політика ЄС побудована на розширенні цієї системи шляхом впровадження її норм у сусідніх третіх країнах і регіонах. Також слід зазначити, що в рамках ЄС сформовано свою термінологію. Систему захисту біженців та осіб, які шукають притулку, в ЄС назвали Спільною європейською системою притулку (Common European Asylum System), а політику у цій сфері – політикою з питань притулку (policy on asylum), кінцевою метою якої є створення «Європейського притулку». Можна припустити, що, використовуючи таку назву, ЄС претендує на створення у майбутньому справді спільної для Європи регіональної системи захисту біженців та осіб, які шукають притулку. У міру розвитку інтеграційних процесів у ЄС система захисту біженців та осіб, які шукають притулок, зазнає змін та розвивається. Можна сміливо сказати, що побудова Загальної європейської системи притулку – це процес, який ще не завершено. Ця система є складовим елементом завдання, яке ставить перед собою ЄС щодо поступового створення простору свободи, безпеки та правосуддя (ПСБП) [36].

Відповідно до установчих актів, ЄС розвиває спільну політику з питань притулку в рамках ПСБП (Ст. 67 ДФЕС). У ст. 78.1 закріплюється, по-перше, що дана політика має відповідати Конвенції 1951 р. та Протоколу 1967 р., а також іншим доречним міжнародним договорам, по-друге, що її метою є прагнення ЄС забезпечити адекватним статусом будь-якого громадянина третьої країни, який потребує міжнародної захист, по-третє, необхідність дотримання принципу невисилки. При цьому у статті йдеться про три форми захисту: надання притулку (під яким мають на увазі статус біженця), додатковий захист та тимчасовий захист.

Ст. 78.2 встановлює, що для здійснення цієї політики Європейський Парламент (ЄП) та Рада повинні вжити заходів щодо Спільної європейської системи притулку. У статті вказані напрямки, які включає Загальна європейська система притулку. До них відносяться загальні стандарти визначення статусу біженця, додатковий захист та системи тимчасового захисту; загальні стандарти отримання та позбавлення статусу біженця та додаткового захисту; мінімальні

стандарти поводження з особами, які клопочуть про надання притулку; питання визначення держави, відповідальної за розгляд клопотань (Дублінська система), та співробітництво з третіми країнами та глобальними партнерами з питань регулювання вимушеної міграції.

Спочатку ЄС створювався як економічне об'єднання, у межах якого не передбачалося регулювання вимушеної міграції. З розвитком інтеграційних процесів з часом почала виникати така необхідність. На початку 80-х років ЄС почав просувати ідею спільного вирішення питань, пов'язаних із міграцією. У рамках регулювання вимушеної міграції на рівні ЄС першими було порушено питання визначення держави, відповідальної за розгляд клопотань про надання притулку громадянам третіх країн. В даний час це питання розглядається як один із напрямків у рамках побудови Загальної європейської системи притулку та закріплений у ст. 78ДФЕС.

Після прийняття Єдиного європейського акту 1986 р. (ЄЕА), стаття 8а якого закріпила свободу пересування осіб лише на рівні установчих актів, було закладено основу регулювання міграції у межах ЄС. Політична декларація урядів держав-членів про вільне пересування осіб закріплювала необхідність розвивати співробітництво з питань в'їзду, пересування та перебування осіб із третіх країн. Але при цьому згідно з текстом ЄЕА за державами-членами зберігалось право самостійно вживати заходів для регулювання міграції [37].

У цьому ж році приймається Конвенція, яка визначає державу, відповідальну за розгляд клопотань про надання притулку, поданих в одній із держав-членів Європейського Співтовариства 1990 р. (далі у тексті – Дублін I). Якщо положення Шенгенської конвенції стосувалися окремих аспектів як добровільної, так і вимушеної міграції, Дублін I був окремим міжнародно-правовим актом, повністю присвяченим питанням визначення держави-члена, відповідальної за розгляд клопотань про надання притулку [38].

Дублін I розвинув главу 7 Шенгенської конвенції 1990 р. - було встановлено ієрархію критеріїв визначення держави, відповідальної за розгляд, закріплені зобов'язання країн і порядок їх співробітництва.

Слід зазначити, як і Шенгенська конвенція 1990 р., і Дублін I закріплювали дотримання Конвенції 1951 р. і Протоколу 1967 р., але у самих текстах не приділялося особливої уваги правового статусу біженців і тих, хто шукає притулок. Вказані акти охоплювали осіб, які клопочуть про надання притулку, які є громадянами третіх країн, при цьому виключаючи з-під дії документів інші категорії, зокрема громадян держав-членів.

Дублін I став основою для прийняття згодом ще двох регламентів у рамках ЄС та створення так званої дублінської системи, згідно з якою наразі регулюються питання визначення держави-члена, відповідальної за розгляд клопотань про надання притулку громадянам третіх країн. Дублінська система є складовою процесу побудови Загальної європейської системи притулку в рамках ЄС згідно зі ст. 78ДФЕС.

На засіданні Європейської ради в Маастріхті 1991 р. було прийнято Маастрихтську імміграційну програму 1991 р.

Програма містила у собі актуальні питання щодо гармонізації у таких сферах, як правосуддя та внутрішні справи, які включають також політику з питань притулку. Документ закріплював необхідність вжиття заходів для набуття чинності Дубліна I, узгодження основних правил з питань надання притулку, забезпечення одноманітного тлумачення Конвенції 1951 р., та підхід до концепції першої приймаючої країни [39].

Резолюція Ради ЄС про мінімальні гарантії процедур надання притулку 1995 р. стала наступним документом, що розвиває регулювання вимушеної міграції на рівні ЄС [40].

У Резолюції шляхом прийняття мінімальних процедурних гарантій для осіб, які клопочуть про надання притулку, розвивається положення, згідно з яким політика з питань притулку входить до питань, що становлять спільний інтерес. Резолюція закріплює необхідність застосування процедур розгляду клопотань у повній відповідності до Конвенції 1951 р. та Протоколом 1967 р., особливо наголошуючи на ст. 33, що закріплює принцип невисилки.

Наступною віхою розвитку інтеграції до ЄС став Амстердамський договір про внесення змін до Договору про Європейський Союз, договір про заснування Європейських спільнот та деякі пов'язані з ними акти 1997 року [41].

Згідно з текстом Амстердамського договору протягом п'яти років після його набуття чинності для формування спільної політики з питань притулку вживаються заходи у шести напрямках:

1) критерії та механізми для визначення держави-члена, відповідальної за клопотання про надання притулку від громадян третіх країн;

2) мінімальні стандарти прийому осіб, які шукають притулок, у державах-членах;

3) мінімальні стандарти щодо кваліфікації громадян третіх країн як біженців;

4) мінімальні стандарти щодо процедур у державах-членах для надання або позбавлення статусу біженця;

5) мінімальні стандарти надання тимчасового захисту переміщеним особам з третіх країн та мінімальні стандарти для осіб, які потребують іншої форми міжнародного захисту;

б) співробітництво держав-членів щодо прийняття з урахуванням наслідків біженців та переміщених осіб.

Амстердамський договір набув чинності 1999 р., що розширило повноваження інститутів ЄС. Цього ж року у Тампере Європейська рада провела позачергове засідання з питань створення ПСБП у рамках ЄС. За підсумками засідання було прийнято висновок, який отримав назву «Віхи Тампере». Глава А документа під назвою «Загальна політика з питань притулку та міграції» містила загальні напрями розвитку зазначених галузей. Відповідно до тексту документа ЄС та держави-члени визнають право на притулок, погоджуються працювати над створенням Загальної європейської системи притулку на основі повного та всеосяжного застосування Конвенції 1951 р. та закріплюють дотримання принципу невисилки (п. 13). Саме цей програмний

документ вперше закріпив ідею поступового створення Спільної європейської системи притулку [42].

В результаті реалізації заходів згідно з «віхами Тампере» були прийняті акти вторинного права, які мають юридично обов'язкову силу. Більшість їх замінила резолюції та договори, прийняті у межах третьої опори регулювання комунітарним правом.

У рамках так званої першої фази було прийнято такі акти:

1. Регламент 2757/2000 про створення системи Eurodac для зіставлення відбитків пальців з метою ефективного застосування Дублінської конвенції (Дублін I) 2000 р.[43].

2. Директива 2001/55/ЄС щодо мінімальних стандартів надання тимчасового захисту у випадках масового припливу переміщених осіб та заходів щодо підтримання балансу у зусиллях держав-членів у зв'язку з прийомом та наслідками такого прийому 2001 р. [44].

3. Директива 2003/9/ЄС, яка встановлює мінімальні стандарти прийому осіб, які шукають притулку, 2003 року [45].

4. Регламент 343/2003 про критерії механізму визначення держави-члена, відповідального за розгляд клопотання про надання притулку, поданого в одній з держав-членів громадянином третьої країни, 2003 р. (Дублін II) [46].

5. Директива 2004/83/ЄС про мінімальні стандарти для кваліфікації та статусу громадян третіх країн та осіб без громадянства як біженців або осіб, які потребують іншої форми міжнародного захисту, та зміст наданого захисту 2004 р. [47].

6. Директива 2005/85/ЄС щодо мінімальних стандартів для процедур надання та скасування статусу біженця 2005 р., яка закріпила деякі мінімальні процедури, а також такі концепції, як «безпечна країна походження» та «безпечна третя країна» [48].

Лісабонська угода 2007 р. є останнім актом первинного права, на основі якого сьогодні будується політика з питань притулку та Загальна європейська система притулку. Крім того, варто зазначити, що з прийняттям Лісабонського

договору Хартія ЄС про основні права набула юридично обов'язкової сили, що призвело до розширення юрисдикції Суду ЄС у захисті прав людини, у тому числі в галузі дотримання прав осіб, які шукають притулок [49]. Поширення юрисдикції Суду ЄС на регулювання вимушеної міграції до ЄС є важливим аспектом. Саме роль Суду ЄС має центральне значення у питаннях тлумачення та майбутнього розвитку права ЄС з питань притулку [50].

Також Лісабонський договір, на відміну від Амстердамського договору, не ставив крайніх термінів реалізації зазначених положень і прибрав слово «мінімальні», тим самим знявши обмеження та створивши правову базу для прийняття більш загальних та єдиних стандартів з питань притулку, що є позитивним кроком у справі побудови Спільної європейської системи притулку.

Наступним програмним документом була Зелена книга про майбутнє «Спільної європейської системи притулку» (2007 р.). Зелена книга була прийнята з метою ініціювати консультації з громадськістю та на основі висновків прийняти план дій. Відповідно до Зеленої книги кінцева мета ЄС при побудові Загальної європейської системи притулку полягає в тому, щоб створити систему, яка гарантує рівні умови доступу до високого рівня захисту в усіх державах-членах усім особам, які обґрунтовано потребують захисту. Документ є аналізом досягнень у процесі побудови Загальної європейської системи притулку та пропонує варіанти її подальшого розвитку [51].

План політики у сфері притулку 2008 р. було ухвалено за результатами консультацій на основі Зеленої книги 2007 р. Для побудови Спільної європейської системи притулку пропонується стратегія, яка ґрунтується на перегляді існуючих правових актів ЄС для забезпечення більшої узгодженості стандартів з питань притулку; ефективному та добре підтримуваному практичному співробітництві; вищому рівні солідарності та відповідальності між державами-членами, а також між ЄС та третіми країнами. План містить пропозицію щодо створення бюро для розширення координації оперативної співпраці між державами-членами. Документ як три основні принципи Спільної

європейської системи притулку зазначає: гармонізацію законодавства, практичну співпрацю та солідарність між державами-членами, яка має бути пов'язана з «почуттям відповідальності» [52].

Європейський пакт про імміграцію та притулок 2008 р. також містив положення у сфері політики з питань притулку. У міру реалізації свободи пересування осіб та скасування кордонів між державами-членами ефективно управління міграцією на рівні ЄС стало необхідністю. У документі стверджується важливість послідовного підходу для включення управління міграцією до переліку глобальних цілей ЄС, також наголошується на важливості взаємної відповідальності та солідарності між державами-членами всередині ЄС та співпраці з третіми країнами, що може дати новий імпульс розвитку спільної політики з питань імміграції та притулку [53].

Розвиваючи ідею «Європейського притулку», у документі закріплюється, що будь-який іноземець, який переслідується, має право на отримання допомоги та захисту на території ЄС відповідно до Конвенції 1951 р. та Протоколом 1967 р.

У 2009 р. Лісабонський договір набув чинності. Він суттєво розширив повноваження інституцій ЄС з питань регулювання вимушеної міграції. Також було усунуто систему трьох опор, і побудова ПСБП, у тому числі регулювання вимушеної міграції, здійснюватиметься на єдиних принципах.

Наступним програмним документом стала Стокгольмська програма на період 2010–2014 рр., яка закріплює основні пріоритети ЄС у розвитку ПСБП. Програма є досить широким документом, що зачіпає нарівні з іншими і політику ЄС у сфері міграції. У документі зазначається, що правильно керована міграція буде вигідна всім, гнучкість у міграційній політиці у довгостроковій перспективі може зробити важливий внесок у економічний розвиток та продуктивність ЄС [54].

Важлива роль приділяється Європейському бюро з підтримки притулку (далі – EASO), яке має стати інструментом у зміцненні всіх форм практичного співробітництва всередині ЄС. Завдання EASO повинні включати зміцнення

освітньої діяльності для посадових осіб, зокрема, в рамках Європейської навчальної програми з питань притулку (ЕАС), та заходи щодо скорочення відмінностей у підході до надання притулку в державах-членах.

Зазначені у програмних документах положення відбилися в актах вторинного права ЄС. Було ухвалено новий пакет актів ЄС з питань притулку.

На основі Регламенту 439/2010 про створення Європейського бюро підтримки притулку було створено EASO. Відповідно до Регламенту, EASO має стати центром, який відповідає за сприяння, координацію та зміцнення практичної співпраці між державами-членами для покращення якості надання міжнародного захисту. Мандат EASO повинен бути сфокусований на трьох основних обов'язках, а саме на сприянні побудові Загальної європейської системи притулку, підтримці практичної співпраці між державами-членами з питань притулку та надання підтримки державам-членам, чії системи притулку опинилися під сильним тиском [55].

У 2014 р. було створено Фонд притулку, міграції та інтеграції (AMIF) на період 2014–2020 рр., який об'єднав три фонди: Фонд біженців із Фондом європейської інтеграції та Європейським фондом з повернення. Однією з основних цілей AMIF є діяльність із зміцнення та розвитку всіх напрямків Загальної європейської системи притулку, включаючи її зовнішній вимір [56].

Європейський Порядок денний з міграції 2015 р. став логічним продовженням попередніх програм, а також спробою ЄС відповісти на так звану міграційну кризу. Порядок денний закликає в найближчі роки вжити різних заходів, щоб створити цілісний і комплексний підхід до вирішення проблеми та отримати вигоду від міграції. На порядку денному йдеться про необхідність використовувати широкий діапазон інструментів ЄС та його глобальну роль, щоб зупинити людські страждання, зробити Європу безпечним притулком для тих, хто потребує міжнародного захисту [57].

Прецедентне право ЄСПЛ та розроблена ним на основі положень ЄКПЛ система захисту основних прав людини відіграли важливу роль у розвитку даної сфери та у державах – членах ЄС, що стало основою для формування в

рамках ЄС власної системи захисту прав людини. Система захисту прав людини, що підтримується та розвивається ЄСПЛ, як зазначалося вище, включає і захист прав біженців та осіб, які шукають притулку.

У компетенції держав-учасниць Конвенції залишається регулювання таких питань, як контроль в'їзду, проживання та питання висилки іноземців. Але при цьому це регулювання має відповідати міжнародним зобов'язанням держав-учасниць, які впливають у тому числі з положень ЄКПЛ.

Найчастіше використовуваною статтею ЄКПЛ для захисту прав біженців та осіб, які шукають притулку, на практиці ЄСПЛ є ст. 3 Конвенції, яка забороняє застосування катувань. Саме в рамках цієї статті у практиці ЄСПЛ було закріплено принцип невисилки. Ще в 1989 р. справі Серінга проти Сполученого Королівства ЄСПЛ заборонив екстрадицію до США громадянина Німеччини, який скоїв там тяжкий злочин, обґрунтувавши своє рішення тим, що до нього може бути застосована смертна кара. В даний час принцип невисилки є обов'язковою нормою, виробленою ЄСПЛ, згідно з яким «висилка, екстрадиція або будь-який інший захід для видворення іноземця може суперечити ст. 3 ЄКПЛ і, отже, спричинити за собою відповідальність держави, що висилає, на підставі Конвенції, якщо доведено наявність суттєвих підстав припускати, що дана особа у разі висилки зіткнулася б у приймаючій державі з реальною небезпекою зазнати звернення, що суперечить ст. 3» (п. 114) [58].

У практиці ЄСПЛ встановлена заборона на так звані непрямі висилки, які являють собою передачу заявника державі, яка може відправити його до країни, де існує обґрунтований ризик застосування до нього катувань або приниження людської гідності. Непряма висилка також розглядається ЄСПЛ як порушення ст. 3 ЄКПЛ. Під поняття непрямі висилки підпадають також переклади в рамках дублінської системи в тих випадках, коли можна було припустити, що держава-член, відповідальна за розгляд, може вислати заявника в третю країну, де він може бути підданий катуванням або зверненню, що принижує людську гідність. Таким чином, передача заявника до такої держави в рамках дублінської системи також розглядається як порушення ст. 3 ЄКПЛ.

Слід зазначити, що принцип невисилки закріплений практикою ЄСПЛ на основі ст. 3, носить абсолютний та безумовний характер. За наявності обґрунтованих побоювань, що особа може бути піддана катуванням та нелюдському поводженню, вона не повинна передаватися за жодних обставин у країну, де такий ризик є. Немає винятків із цієї заборони.

Захист біженців та осіб, які шукають притулок, у практиці ЄСПЛ забезпечується також і на основі ст. 2 ЄКПЛ про право життя. За цією статтею показовою є справа «Бадер і Канбор проти Швеції», де стосовно сирійської сім'ї було ухвалено рішення про депортацію, тоді як главу сім'ї було заочно засуджено за вбивство і засуджено до страти в Сирії. У цій справі ЄСПЛ дійшов висновку, що ст. 2 та ст. 3 ЄКПЛ можуть бути порушені у випадках, коли держава-учасниця «депортує іноземця, який зіткнувся або ризикує зіткнутися з кричущою відмовою у праві на проведення справедливого судового розгляду в державі, що приймає, результатом чого став або може стати смертний вирок» (п. 42) [59].

У справі «Аль-Саадун і Муфді проти Сполученого Королівства» заявниками були двоє громадян Іраку, яких звинувачували у вбивстві британських солдатів. Вони стверджували, що на них чекає смертна кара через повішення, якщо їх буде депортовано до Іраку. ЄСПЛ ухвалив, що ст. 1 та ст. 2 Протоколу № 13 «забороняють екстрадицію та депортацію особи до іншої держави, якщо представлені суттєві підстави вважати, що ця особа зіткнеться там із реальною небезпекою винесення смертного вироку» (п. 123).

У справі «Отман (Абу Катада) проти Сполученого Королівства», де заявника було заочно засуджено в Йорданії на основі свідчень двох свідків, які були отримані за допомогою катувань, вперше у справах про висилку було встановлено можливість порушення ст. 6 Конвенції про право на справедливий судовий розгляд. Відповідно до позиції ЄСПЛ, якщо є ризик того, що особа зіткнеться з кричущою відмовою у доступі до правосуддя, то вона не може бути депортована (п. 113, п. 258) [60].

Ст. 5 ЄКПЛ також має важливе значення у захисті прав біженців та осіб, які шукають притулку. Зазначена стаття закріплює захист цих осіб від свавілля з боку національних органів під час затримання з метою висилки, а також встановлює захист на період розгляду клопотання.

Ст. 8 ЄКПЛ про право на повагу до приватного та сімейного життя також може бути підставою для відмови від висилки заявника. На думку Іванова Д. М., практика ЄСПЛ «широко демонструє, що існують обставини, за яких висилка іноземця може призвести до порушення ст. 8». При цьому за основу береться такий критерій, як необхідність висилки у суспільстві.

На основі ст. 13 Конвенції у практиці ЄСПЛ закріплюються процедурні гарантії ефективного застосування правового захисту від висилки. Ст. 13 не є самостійною нормою та має застосовуватися спільно з іншими статтями. Зазвичай у межах дотримання принципу невисилки вона застосовується разом із ст. 2 та ст. 3 ЄКПЛ.

Як приклад можна навести справу «Де Соуза Рібейро проти Франції», що стосується ситуації видворення заявника з Французької Гвіани до Бразилії, хоча він і оскаржив рішення і звернувся до суду для застосування заходів щодо зупинення виконання. У цій справі ЄСПЛ узагальнив вимоги щодо ст. 13 ЄКПЛ за скаргами на видворення, що створює ризик порушення ст. 3 чи ст. 2 ЄКПЛ (п. 82):

- скарга має бути ретельно перевірена національним органом;
- має бути проведена незалежна та ретельна перевірка твердження про існування реального ризику порушення ст. 3;
- забезпечення доступу до ефективного засобу правового захисту з автоматичною зупиняючою дією.

Ще однією справою, на яку варто звернути увагу, є справа «М. та ін. проти Болгарії», де стосовно заявника через причетність до торгівлі людьми було прийнято рішення про анулювання посвідки на проживання, висилку та затримання до висилки, а також було встановлено заборону на в'їзд терміном 10 років з міркувань національної безпеки. У цій справі ЄСПЛ встановив, що

інтереси національної безпеки не можуть бути виправданням відмови у зупиняючій дії (пп. 128–129) [61].

Ст. 4 Протоколу № 4 до ЄКПЛ закріплює заборону колективних висилок іноземців. Європейська комісія з прав людини²⁵⁵ ще в 1975 р. у справі «Беккер проти Данії» дала визначення колективної висилки іноземців як будь-якої міри компетентного органу, що «примушує іноземців як групу залишити країну, за винятком випадків, де такий захід вживається після розумного та об'єктивного розгляду справ кожного окремого іноземця з цієї групи та на основі цього розгляду».

У справі «Хірсі Джамаа та ін. проти Італії» ЄСПЛ підтвердив перехоплення італійською владою судна з мігрантами у відкритому морі та перенаправлення їх назад до Лівії як колективне висилання, визнавши тим самим екстериторіальність дії ст. 4 Протоколу №4 [62].

Ст. 1 Протоколу № 7 до ЄКПЛ закріплює процедурні гарантії у разі висилки іноземців. Дані спеціальні гарантії поширюються на справи захисту від висилки іноземців. У справі «Маауїа проти Франції» стосовно заявника з Тунісу було ухвалено рішення про депортацію, але він не був повідомлений про це [63]. Ця справа знаменна тим, що, на думку ЄСПЛ, держави-учасниці чітко заявили про свій намір не поширювати дію ст. 6.1 ЄКПЛ на іноземців, ухваливши ст. 1 Протоколу № 7, який закріплює спеціальні гарантії, що безпосередньо стосуються процедур висилки іноземців. Отже, ст. 1 Протоколу № 7 також може стати підставою для захисту біженців та осіб, які шукають притулку.

Ст. 4 Протоколу № 4 та ст. 1 Протоколу № 7 на відміну інших вищезгаданих статей є статтями, які зачіпають міграцію загалом, зокрема вимушену міграцію.

Ст. 14 про заборону дискримінації, а також ст. 13 ЄКПЛ застосовується лише спільно з іншими правами, закріпленими в Конвенції та протоколах до неї. Наприклад, у справах «Фавзі проти Греції» [64] та «Сайдун проти Греції» [65], які стосувалися відмови у виплаті матерям-біженкам допомоги на дітей, передбаченої законодавством Греції для матерів багатодітних сімей, ЄСПЛ

визнав порушення ст. 14 разом із ст. 8 – дискримінацію за ознакою громадянства.

ЄСПЛ у своїх ухвалах також дає тлумачення певним поняттям. З цієї точки зору справа «Хасан та інші проти Нідерландів та Італії» є дуже цікавою, оскільки ЄСПЛ проводить поділ між поняттями «біженець» і «особа, яка шукає притулок». Відповідно до позиції ЄСПЛ особи, які шукають притулок, є вразливою категорією і держави-учасниці зобов'язані забезпечувати їх захистом «у формі базових умов прийому до винесення рішення щодо їх клопотань», але їх статус не можна прирівнювати до статусу біженця, «якому прямо дозволено оселитися в країні притулку» (П. 172) [66].

Вище наведено деякі справи з практики ЄСПЛ щодо захисту біженців та осіб, які шукають притулок, а також зазначені статті ЄКПЛ та протоколів до неї, на основі яких ЄСПЛ було розроблено стандарти захисту прав даних осіб. Держави-учасниці зобов'язалися дотримуватися цих стандартів, до них відносяться всі держави-члени ЄС. Слід зазначити, що зазначені стандарти розвиваються ЄСПЛ та замінюються вищими, що впливає з позиції ЄСПЛ, який вважає, що Конвенція є «живим інструментом і її слід тлумачити з урахуванням існуючих умов».

З усього вищезгаданого можна зробити висновок, що ЄСПЛ на основі положень Конвенції та протоколів до неї створив прецедентне право з питань захисту біженців та осіб, які шукають притулку, сформувавши своєрідну систему захисту цих осіб.

Таким чином, формування системи захисту біженців та осіб, які шукають притулку, в ЄС можна поділити на такі етапи.

Перший – це початок регулювання вимушеної міграції на рівні ЄС у рамках розвитку свободи пересування осіб. На цьому етапі приймалися перші акти ЄС у формі міжурядових договорів та закріплювалися основні напрямки цього регулювання. За Маастрихтським договором прийняття актів здійснювалося у межах третьої опори доти, як Амстердамським договором цю сферу було перенесено у першу опору.

Другий – розвиток регулювання вимушеної міграції в рамках ПСБП та визначення мети ЄС щодо побудови Спільної європейської системи притулку. У цей період відбулася комуніторизація актів, ухвалених на першому етапі, шляхом ухвалення першого пакету актів ЄС з питань притулку та мінімальні стандарти регулювання вимушеної міграції були закріплені на рівні ЄС.

Третє – закріплення у ДФЕС мети щодо побудови Загальної європейської системи притулку, а також зняття обмеження розробки лише мінімальних стандартів. На цьому етапі було прийнято другий пакет актів ЄС з питань притулку, створених EASO, AMIF. Хартія ЄС про основні права стала юридично обов'язковим документом. Роль інституцій ЄС, зокрема Суду ЄС, у питаннях притулку поширилася.

РОЗДІЛ 3.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ОСІБ ЗІ СТАТУСОМ БІЖЕНЦЯ

3.1. Конституційні гарантії як елемент механізму забезпечення прав і свобод біженців

Однією зі складових механізму забезпечення прав і свобод біженців є гарантія їх реалізації. Головне їх призначення — забезпечити кожному рівну правову можливість набувати, реалізувати, охороняти та відстоювати суб'єктивні права і свободи.

Розрізнення між природними та похідними правами та свободами людини заслуговує на увагу в контексті розгляду правових гарантій, які забезпечують захист прав та свобод біженців. Природні права визначені в конституційних нормах, але порядок набуття та реалізації прав визначається адміністративним правом, і ці норми є похідними від конституційних норм.

Основні права і свободи особи, проголошені Конституцією України, та гарантії цих прав і свобод (наприклад, статті 21-68 розділу II Конституції України). Зокрема, статтею 33 Конституції України кожному гарантується право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання та свободу залишати територію України, за винятком обмежень, встановлених законом. Адміністративне законодавство, у свою чергу, регулює порядок реєстрації осіб, визнаних біженцями, за місцем проживання чи проживання в Україні [67].

Порушення основоположних прав і свобод людини, таких як право на життя, свободу та особисту недоторканність, свободу від рабства чи підневільного стану, свободу думки, совісті та релігії, свободу від свавільного арешту чи затримання, а також переслідування осіб можуть бути неприпустимими до подальшого перебування особи в країні походження [68, с. 552].

Зв'язок між правовим захистом прав людини та захистом біженців як інституцій у суміжних сферах в основному відображається в тому, що порушення прав людини є причиною появи біженців. У цьому контексті

порушення прав і свобод людини і громадянина мають специфічні наслідки, оскільки порушення цих прав і свобод можна розцінювати як переслідування особи [69, с. 164].

Здебільшого людство стикається з порушеннями індивідуальних прав людини, серед яких можна виділити: право на життя, право на повагу, право на свободу, право на особисту недоторканість та право на свободу думки та релігії. Відповідно до статті 3 Загальної декларації прав людини 1948 року кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканість [24].

Причиною великого напливу біженців є порушення особистих прав. Водночас, досліджуючи право людини на життя, слід не лише звертати увагу на загальне поняття життя людини як біологічного існування, а й звертати увагу на «якість» цього життя. У зв'язку з цим надзвичайно важливого значення набуло забезпечення здійснення державою заходів щодо покращення життя людей шляхом поліпшення умов життя та оздоровлення людей.

Біженці вважаються однією з найменш соціально захищених груп після втрати юридичних зв'язків із країною свого громадянства, оскільки їхні соціальні та культурні зв'язки обмежені в країнах притулку. Шукачі притулку позбавлені правового та соціального захисту та часто потрапляють у ситуації, коли порушуються їхні права та свободи. Усе це призвело до загострення соціальної напруги та появи нових проблем, пов'язаних із необхідністю забезпечення біженців безпекою та забезпеченням житлом, роботою, медичним страхуванням тощо [70].

Форми захисту для шукачів притулку визначені українським законодавством, наприклад, визнання особи біженцем, додатковий або тимчасовий захист, і держава бере на себе певні обов'язки, надаючи особі дозвіл на в'їзд для отримання однієї з цих форм, її загального права. Зміст втілюється в принципі не вигнання. Крім того, до обов'язків держави входить відмова притягнути шукача притулку до юридичної відповідальності за незаконний перетин кордону та перебування на її території, якщо ця особа подала заяву про надання притулку. Наступним обов'язком країни притулку є забезпечення швидкого та

об'єктивного розгляду заяв про надання притулку та забезпечення захисту прав на її території.

Більшість дослідників зазначають, що найважливішим правом біженця є «право на свободу». Сам термін встановлює як ключові поняття «права», так і «свободи». У цьому плані слушною є позиція О. Пушкіної, яка стверджує, що право на свободу є конституційною свободою людини, яка встановлює межі та можливості для втручання держави в життя індивідів [70, с. 21].

Право на свободу реалізується через право на свободу пересування, свободу думки, свободу світогляду та віросповідання, право на особисту свободу. Наприклад, стаття 15 Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» передбачає ці права. Крім того, стаття 14 закону дозволяє особам, визнаним біженцями або потребуючими додаткового захисту, користуватися тими ж правами та свободами, що й громадяни України [71].

Тому до цих людей можна, наприклад, застосувати ч.1-2 ст.3 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», яка закріплює право кожного громадянина України на свободу совісті. Це право включає свободу мати, приймати та змінювати релігію чи переконання за власним вибором, а також сповідувати чи не сповідувати будь-яку релігію, самотійно чи спільно з іншими, відправляти релігійні обряди, публічно висловлювати та вільно поширювати свою релігію.

При цьому ніхто не може встановити обов'язкові переконання та світогляд. Громадяни не можуть зазнавати примусу у визначенні свого ставлення до релігії, сповіданні або відмові від неї, участі чи неучасті в релігійних заходах, релігійних обрядах і релігійних обрядах, релігійному навчанні [72].

Тому право на життя і свободу можна відрізнити від фундаментальних прав особи, які вимагають справжнього захисту біженців з боку держави, гарантованого конституційними положеннями. Водночас правові гарантії мають бути ефективними. Їх ефективність залежить насамперед від того, наскільки правові акти забезпечують реалізацію прав і свобод людини і громадянина,

запобігають можливим порушенням, а також сприяють відновленню прав і свобод, які були порушені.

У нормативній базі варто виділити постанову Кабінету Міністрів України від 6 липня 1998 р. № 1016 «Про порядок затвердження грошової допомоги та пенсійного забезпечення біженців», яка гарантує прийняття рішення про надати одноразову фінансову допомогу для придбання предметів першої необхідності та відшкодування витрат на проїзд до місця розселення біженців, зони розселення біженців або іншого місця, обраного Імміграційною службою для проживання біженців [69].

Водночас варто зазначити, що основну допомогу біженцям надає УВКБ ООН, оскільки українське законодавство передбачає, що розмір допомоги не перевищує неоподаткованого мінімуму доходів громадян на одну особу.

Крім того, держава гарантує біженцям тимчасове розміщення в пунктах тимчасового розміщення біженців для:

- подання заяви про визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту;
- рішення про видачу документа для вирішення питання про визнання біженцем або особою, яка потребує додаткового захисту. [71].

У разі порушень з боку державних органів основною правовою гарантією є справедливий суд. Адже права і свободи особи захищаються судом, як вбачається з конституційної норми. Гарантує право кожного на оскарження рішень суду, органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових і службових осіб їх дій чи бездіяльності. Саме конституційні норми дають змогу реалізувати правові гарантії захисту прав і свобод, які були порушені.

Такі гарантії ґрунтуються на реалізації принципу забезпечення основних прав і свобод біженців як осіб, що захищаються законодавством країни перебування. Проте звернення до Європейського суду з прав людини було пов'язане з нерозумінням гарантій прав і свобод людини в національній правоохоронній діяльності.

Тому остаточність рішення Європейського суду з прав людини та обов'язковість його виконання слід розглядати як найважливішу загальну умову захисту прав і свобод людини.

Кожен дослідник, який аналізує питання прав і свобод особи, турбується про її реалізацію, яка можлива лише за умови надійного забезпечення державою цих прав. При цьому правові гарантії існують лише в комплексі з організаційними гарантіями, тобто становлять єдину систему. Організаційні гарантії втілюються в діяльності державних установ, громадських організацій, посадових осіб і громадян, а саме дотримання правового ладу, що реалізує права і свободи, і вжиття заходів щодо забезпечення прав і свобод. Тобто запобігання порушенням прав і свобод біженців залежить від виконання посадовими особами відповідного рівня своїх обов'язків щодо дотримання гарантій цих прав і свобод, закріплених Конституцією України.

Однак, крім прав, завжди є обов'язки. Так, особа, яку ідентифіковано як біженця або потребує додаткового захисту, повинна:

- надіслати повідомлення протягом десяти робочих днів центральному органу управління, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, з інформацією щодо прізвища, складу сім'ї, сімейного стану, місця проживання, набуття громадянства України чи інше;

- пройти процедуру зняття з обліку та взяття на облік у центральному органі виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту, у разі зміни місця проживання, за новим місцем проживання та переведення до адміністративно-територіальної одиниці одиниці України, на яку поширюються повноваження іншого центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту;

- проходити щорічну перереєстрацію за місцем проживання у строки, визначені центральним органом виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового

захисту. Порядок такої перереєстрації встановлюється центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту.

У практиці іноземних держав допомога біженцям з боку урядів країн здійснюється протягом декількох перших років, що дає їм змогу стати повноцінними членами суспільства та адаптуватися до відповідних вимог [73, с. 20].

Проте перед тим, як почати аналіз міжнародного захисту, слід зазначити, що механізми захисту біженців, передбачені Конвенцією про статус біженців 1951 року, є допоміжними механізмами до тих, які держави-учасниці Конвенції зобов'язані забезпечити на національному рівні. Тобто права і свободи особи є вирішальними, і щоб уникнути їх обмежень, вони повинні бути захищені законодавством країни, до якої особа прибуває, щоб бути визнаною біженцем або отримати інший вид захисту.

Таким чином, положення Конвенції встановлюють стандарти, основні концепції та системи захисту щодо поводження з біженцями, які зараз включені до національного законодавства значної кількості країн, але застосовуються в тій чи іншій країні таким чином: щоб зробити ефективних гарантій захисту біженців, забезпечення їх прав і свобод

Таким чином, на практиці негативне рішення однієї країни щодо визнання особи біженцем не звільняє іншу країну, до якої вона звертається, від розгляду запиту про визнання [69, с. 56].

Е. Феллер вважає, що лазівки в системі захисту біженців у рамках Конвенції 1951 р. компенсуються застосуванням інших міжнародних угод у сфері захисту прав людини, що призводить до паралельного субсидіарного захисту [73].

Таким чином, існує потреба у створенні допоміжного органу захисту для шукачів притулку з метою надання захисту тим, хто не відповідає критеріям для надання статусу біженця згідно з Конвенцією 1951 року та Протоколом 1967 року, оскільки положення цих міжнародних актів є складними, застосовувати до

всіх нових обставин і конкретних ситуацій у сучасних міжнародних відносинах з питань переміщення населення.

Суть міжнародно-правового механізму захисту прав біженців полягає в тому, щоб захистити права людини, посилити заходи щодо визнання статусу біженця або надати людям субсидіарного захисту. З цією метою та з огляду на можливість виникнення нових причин переміщення деякі країни розширили поняття «біженці», тим самим наділивши останніх додатковими правами та обов'язками.

Наприклад, у Швейцарії правовий статус біженців регулюється не лише спеціальним законодавством, але й права біженців також чітко визначені та регламентовані в швейцарській конституції. Конституція гарантує, що біженці не будуть депортовані на територію країни, в якій їх переслідують [67]. Це положення є важливим, оскільки воно відповідає фундаментальному принципу системи додаткового захисту для шукачів притулку – принципу невислання. На відміну від статті 33 Конвенції 1951 року, вона також гарантує абсолютний рівень правового захисту без особливих умов.

Стаття 25 Конституції Швейцарії розширює положень вищезгаданої Конвенції 1951 року, а саме підстави для індивідуального визнання статусу біженця. Конституційні норми передбачають надання статусу біженця особі, якщо існує загроза застосування катувань чи іншого впливу, жорстокого та нелюдського покарання. Крім того, Закон Швейцарії про надання притулку від 26 червня 1998 року не містить вимоги про те, що особа повинна залишатися за межами країни походження, щоб отримати статус біженця, і містить додатковий критерій, який може бути підставою для надання притулку особа - «Національний конфлікт» [69].

Якщо порівнювати цю норму з нормою законодавства України у сфері захисту прав біженців, то варто звернути увагу насамперед на такі моменти. По-перше, хоча Конституція України чітко не визначає та не закріплює права біженців, оскільки кожна конституційна норма є нормою прямої дії та може бути безпосередньо застосована для захисту прав біженців. Адже біженці чи особи, які потребують додаткового захисту, користуються такими ж правами та

свободами, як і громадяни України. По-друге, стаття 28 Конституції України гарантує право кожної людини на повагу до її гідності. Ніхто не може бути підданий катуванням, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню. По-третє, частина друга статті 3 Закону забороняє видворення або примусове повернення осіб, яких визнано біженцями в Україні або яким надано додатковий чи тимчасовий захист, до країн, де вони можуть бути піддані катуванням.

Як швейцарське, так і українське законодавство спрямовані на забезпечення захисту прав і свобод біженців на їхній території, щоб не порушувати принцип невислання.

Враховуючи викладене, можна зазначити, що визначення конституційних гарантій прав і свобод біженців, під якими слід розуміти конституційні норми, які регулюють встановлені законом умови та засоби забезпечення ефективної реалізації прав і свобод біженців, всебічного захисту таких права від можливого порушення та використання переваг, що ґрунтуються на таких правах і свободах.

До законодавства та правових норм, які забезпечують захист прав і свобод біженців, належать:

- дотримання конституційних прав і свобод людини;
- у разі звернення з проханням про визнання біженцем держава відмовляє у переслідуванні незаконного перетину кордону;
- швидкий та об'єктивний розгляд заяв;
- дотримуватися принципу «без видворення або примусового повернення»;
- справедливий суд, особливо з огляду на апеляції біженців Європейський суд з прав людини;
- гарантія грошової допомоги;
- тимчасове розміщення в пунктах тимчасового розміщення біженців;
- тимчасовий притулок з житловими фондами місце проживання особи, визнаної біженцем або такою, що потребує додаткового захисту;
- наявність агенцій, що підтримують захист прав шукачів притулку.

Що стосується надання субсидіарного захисту, то ця гарантія спрямована на забезпечення прав і свобод тих, хто не відповідає критеріям для надання статусу біженця згідно з Конвенцією 1951 року та Протоколом 1967 року. Умови, за яких особа може отримати додатковий захист, визначаються кожною країною індивідуально.

3.2. Проблеми удосконалення національного механізму захисту особи зі статусом біженця

Питання захисту прав біженців у зв'язку з історичними подіями під час і після поділу та припинення існування СРСР не втратило своєї актуальності через географічне розташування України.

Досвід перших років незалежності України переконав нас у необхідності якнайшвидшого вирішення питань захисту біженців та шукачів притулку, тому історично Україна вжила відповідних заходів до того, як погодилася на обов'язковість Конвенції про статус біженців та Протокол про біженців і статус біженців. Результатом законотворчої роботи в цьому плані став спочатку «Закон про біженців» від 24 грудня 1993 року, а потім новий «Закон про біженців» від 21 червня 2001 року. Норми українського національного законодавства досягли відповідності згідно міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав біженців, насамперед Конвенція про статус біженців 1951 року та Протокол про статус біженців 1967 року.

10 січня 2002 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про приєднання України до Конвенції про статус біженців та Протоколу щодо статусу біженців». Відповідно до цього Закону Україна зобов'язалася виконувати вимоги зазначених міжнародно-правових актів.

Прийняття Конституції України також стало важливим етапом у розвитку української системи захисту прав біженців. Особливе значення у цьому плані мають положення, що гарантують іноземцям та особам без громадянства, які перебувають в Україні на законних підставах, а також біженцям, рівність прав, свобод і обов'язків із громадянами України (ст. 26), свободу пересування,

вільний вибір місця проживання, право вільно залишати територію України (ст. 33), забороняють будь-яке обмеження прав за ознаками раси, кольору шкіри, релігійної належності, за мовними або іншими ознаками (ст. 24), спрямовані на захист сім'ї, прав дитини (ст. 52), а також передбачають можливість надання іноземцям та особам без громадянства притулку в Україні (ст. 26). Управління Верховного комісара ООН у справах біженців в Україні дійшло висновку, що Конституція України відкриває широке правове поле для мігрантів, особливо біженців та шукачів притулку. Відповідна конституційна норма є демократичною, відповідає рекомендаціям ООН, Ради Європи, ОБСЄ та інших міжнародних організацій щодо цього [74, с. 3].

Ще одним кроком до вдосконалення системи захисту прав біженців, шукачів притулку та інших уразливих груп в Україні стало прийняття 8 липня 2011 року Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту», який замінив Закон України «Про біженців».

Новий закон, прийнятий для наближення його до стандартів захисту ЄС, значно розширює коло осіб, які перебувають під захистом в Україні, гарантуючи, що законодавство, яке стосується осіб з додатковим і тимчасовим захистом, не підпадає під стандарт щодо біженців, але також потребує захист. Крім того, переваги закону включають покращення захисту неповнолітніх дітей-біженців, встановлення єдиної в Україні довідки про захист та положення про видачу посвідки на проживання з визнанням статусу біженця.

Однак чинне українське законодавство про захист прав біженців не можна назвати досконалим. Так, українське законодавство про біженців має певні вади, тому що проблема біженців є досить новою для України, а в радянські часи не було законодавчої бази, яка могла б стати основою для розвитку українського законодавства про біженців [75, с. 11–12].

Крім того, тлумачення та застосування таких термінів, як «іммігрант», «емігрант», «шукач притулку», «нелегальний іммігрант», «вимушене переселення» та «тимчасовий захист біженців» у законодавстві немає єдності в розумінні цих понять [76, с. 13].

Також було відзначено такі недоліки в нормах законодавства щодо процедури надання статусу біженця, додаткового чи тимчасового захисту в Україні:

- нездатність пояснити принципи на користь занепокоєння заявника;
- лише тимчасовий захист надається особам, які масово прибувають з країн, які мають спільний кордон з Україною;
- термін звернення за наданням статусу чи захисту до ДМС та оскарження відмови – 5 робочих днів;
- можливість подавати заяви про надання статусу біженця чи додаткового захисту лише через Державну прикордонну службу, а не працівникам МВС чи слідчих ізоляторів.

Порядок позбавлення статусу біженця також є недосконалим, а саме – нечіткий порядок здійснення Службою безпеки України своїх повноважень щодо перевірки осіб та порядок позбавлення статусу біженця чи тимчасового захисту за запитом СБУ, це створює можливість для зловживань. Крім того, результат такого процесу, заснованого на цілком непрозорих міркуваннях національної безпеки (і тому його практично неможливо оскаржити в суді), може призвести до збирання іноземців у центрах утримання, позбавлення статусу біженця чи тимчасового захисту, але не до депортації, повернення до країни народження. Ризики порушення прав цих людей є особливо високими, як показала практика країн Східної та Південної Європи, що стало приводом для їх численних звернень до Європейського суду з прав людини.

Іншою проблемою захисту біженців та шукачів притулку в Україні є відсутність узгодженості між законодавством України щодо різних аспектів суспільних відносин (праця, освіта, соціальний захист тощо) та законодавством про біженців. Положення різноманітних нормативно-правових актів можна назвати давно діючими та притаманними законодавству України в цілому, а не лише законодавству про біженців.

1 березня 2016 року Президент підписав Зміни до Закону України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту». Закон ухвалено Верховною Радою України 4 лютого 2016 року.

Закон України «Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту» регулює порядок врегулювання суспільних відносин щодо визнання особи біженцем, особою, яка потребує додаткового або тимчасового захисту, позбавлення або втрати цього статусу, а також встановлення правового статусу біженців та осіб, які потребують додаткового захисту і яким надано тимчасовий захист в Україні. Відповідно до Закону, посвідчення біженця оформляється та видається протягом 15 робочих днів з дня прийняття рішення про визнання іноземця або особи без громадянства біженцем України. Законом уповноважено Державну міграційну службу України у випадках виявлення помилок, у тому числі в рішеннях, прийнятих до набрання чинності цим Законом, щодо визнання біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, приймати рішення: вносити виправлення у зазначені рішення [77].

Це дасть змогу забезпечити право осіб, яких визнано біженцями або особам, які потребують додаткового захисту в Україні, отримати документи з належним чином встановленими даними після подання відповідних підтверджуючих документів або логічних письмових аргументів.

ВИСНОВКИ

Основним чинником у формуванні потоків біженців та перешкоджанні їхньому безпечному та добровільному поверненню додому є порушення прав людини, які лежать в основі феномену біженців. Ось чому захист прав людини в країнах походження біженців має важливе значення для захисту прав біженців і вирішення проблем біженців.

Визначення поняття «біженець» найтіснішим чином пов'язане з нормативно-правовими джерелами міжнародного права, що регламентують правовий статус біженців і містяться переважно у міжнародних угодах.

Щоб особа була визнана біженцем на основі міжнародного права, вона має відповідати таким умовам:

- 1) перебувати за межами країни свого походження;
- 2) відчувати цілком обґрунтовані побоювання переслідування;
- 3) ці побоювання мають ґрунтуватися на одній із п'яти ознак – раси, релігії, громадянства, приналежності до будь-якої певної соціальної групи, політичних переконань;
- 4) не має можливості чи бажання користуватися захистом країни свого походження або повертатися до цієї країни з причин побоювання переслідування.

Розглянувши універсальні угоди, що містять визначення поняття «біженець», можемо зробити такі висновки:

- універсальні міжнародно-правові угоди містять схожі між собою правові визначення поняття «біженець»;

- нестача даних визначень полягає в тому, що багато категорій вимушених мігрантів, визнані міжнародною спільнотою, насамперед ООН, біженцями де-факто, залишилися за рамками визначень даних угод, зокрема палестинські біженці;

- відсутність правового взаємозв'язку між визначеннями поняття «біженець», закріпленими в універсальних угодах, стала причиною появи кількох категорій біженців – «мандатних» та «конвенційних»;

- відсутність нового визначення поняття «біженець», яке враховувало б сучасні тенденції міграційних потоків, поява нових категорій та форм вимушеної міграції позбавляє мільйони людей юридичної підстави для отримання міжнародного захисту та допомоги не лише з боку окремих держав, а й усієї міжнародної спільноти;

- необхідне вжиття термінових заходів, вкладених у розробку одноманітного універсального визначення поняття «біженець» та її юридичне закріплення у міжнародних угодах.

Таким чином, прийняття Конвенції 1951 р. та Статуту УВКБ ООН ознаменувало перехід на сучасний етап формування міжнародного захисту біженців та осіб, які шукають притулку. Сучасний етап передбачає закріплення індивідуального підходу як основного у визначенні поняття «біженець». Даний підхід є закріплення загального поняття «біженець» для будь-якої особи, яка відповідає встановленим ознакам.

Конвенція 1951 і Протокол 1967 стали обов'язковою міжнародно-правовою базою для держав, що підписали і ратифікували дані акти. Роль контрольного органу виконує допоміжна установа ООН – УВКБ ООН. Його діяльність заснована на Статуті УВКБ ООН та на резолюціях ГА ООН та ЕКОСОП.

Міжнародні акти універсального характеру у сфері вимушеної міграції є основою створення регіональних систем захисту біженців та осіб, які шукають притулок. Регулювання на регіональному рівні є проміжною стадією між універсальним і національним регулюванням.

Таким чином, формування системи захисту біженців та осіб, які шукають притулку, в ЄС можна поділити на такі етапи.

Перший – це початок регулювання вимушеної міграції на рівні ЄС у рамках розвитку свободи пересування осіб. На цьому етапі приймалися перші акти ЄС у формі міжурядових договорів та закріплювалися основні напрямки цього

регулювання. За Маастрихтським договором прийняття актів здійснювалося у межах третьої опори доти, як Амстердамським договором цю сферу було перенесено у першу опору.

Другий – розвиток регулювання вимушеної міграції в рамках ПСБП та визначення мети ЄС щодо побудови Спільної європейської системи притулку. У цей період відбулася комуніторизація актів, ухвалених на першому етапі, шляхом ухвалення першого пакету актів ЄС з питань притулку та мінімальні стандарти регулювання вимушеної міграції були закріплені на рівні ЄС.

Третє – закріплення у ДФЕС мети щодо побудови Загальної європейської системи притулку, а також зняття обмеження розробки лише мінімальних стандартів. На цьому етапі було прийнято другий пакет актів ЄС з питань притулку, створених EASO, AMIF. Хартія ЄС про основні права стала юридично обов'язковим документом. Роль інституцій ЄС, зокрема Суду ЄС та особливо ЄСПЛ, у питаннях притулку поширилася. ЄСПЛ на основі положень Конвенції та протоколів до неї створив прецедентне право з питань захисту біженців та осіб, які шукають притулку, сформувавши своєрідну систему захисту цих осіб.

Однією зі складових механізму забезпечення прав і свобод біженців є гарантія їх реалізації. Головне їх призначення — забезпечити кожному рівну правову можливість набувати, реалізувати, охороняти та відстоювати суб'єктивні права і свободи.

Основні права і свободи особи, проголошені Конституцією України, та гарантії цих прав і свобод (наприклад, статті 21-68 розділу II Конституції України). Зокрема, статтею 33 Конституції України кожному гарантується право на свободу пересування, вільний вибір місця проживання та свободу залишати територію України, за винятком обмежень, встановлених законом. Адміністративне законодавство, у свою чергу, регулює порядок реєстрації осіб, визнаних біженцями, за місцем проживання чи проживання в Україні.

Можна зазначити, що визначення конституційних гарантій прав і свобод біженців, під якими слід розуміти конституційні норми, які регулюють

встановлені законом умови та засоби забезпечення ефективної реалізації прав і свобод біженців, всебічного захисту таких права від можливого порушення та використання переваг, що ґрунтуються на таких правах і свободах.

Однак чинне українське законодавство про захист прав біженців не можна назвати досконалим. Так, українське законодавство про біженців має певні вади, тому що проблема біженців є досить новою для України, а в радянські часи не було законодавчої бази, яка могла б стати основою для розвитку українського законодавства про біженців. Також було відзначено такі недоліки в нормах законодавства щодо процедури надання статусу біженця, додаткового чи тимчасового захисту в Україні. На даний час національне законодавство активно удосконалює процедуру визнання особою статусу біженця та механізми реалізації цього статусу для швидкого заповнення нормативних прогалин в цій сфері.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Поєдинок О. Р. Права біженців у контексті фрагментації міжнародного права: дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / О. Р. Поєдинок; НАН України, Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького. - К., 2009. - 236 с.
2. Грабова Я. О. Додатковий та тимчасовий захист як форми захисту вимушених мігрантів в Україні / Я. О. Грабова // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2016. - № 2. - С. 75-79.
3. Конвенція про статус біженців; Генеральна Асамблея ООН, від 28 липня 1951 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_011.
4. Квашилава Т. Статус біженця в міжнародному праві (загальнотеоретичні аспекти) / Т. Квашилава // Біженці та міграція: український часопис права і політики. – 1998. – № 1. – С. 26–33.
5. Буроменський М. В. Міжнародний захист прав людини та права біженців. Навчальний посібник. /за редакцією Буроменського М. В. – К., 2004. – 160 с.
6. Поєдинок О. Р. Інститут міжнародно-правового захисту прав біженців: місце у системі міжнародного права, сучасний стан і перспективи розвитку / О. Р. Поєдинок // Альманах міжнародного права. - 2010. - Вип. 2. - С. 250-262.
7. Микитенко Є. В. Щодо особливостей правового регулювання статусу біженців / Є. В. Микитенко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Юриспруденція. - 2015. - Вип. 14(1). - С. 38-40.
8. Сірант М. М. Проблеми забезпечення захисту прав окремих категорій біженців / М. М. Сірант // Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутр. справ. Сер. Юридична. – 2010. – № 4. – С. 198-202
9. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання; Генеральна Асамблея ООН, від 13 листопада 1998 року [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/95_085.

10. Science for Environment Policy. Thematic issue. Migration in response to environmental change. September 2015. Issue 51 [Electronic resource] // The Official Site of the European Commission. – Access mode:http://ec.europa.eu/environment/integration/research/newsalert/pdf/migration_in_response_to_environmental_change_51si_en.pdf p. 13

11. Міграційні процеси в сучасному світі : світовий, регіональний та національний виміри: (Понятійний апарат, концептуальні підходи, теорія та практика) : Енциклопедія / Упоряд. Ю. І. Римаренко ; За ред. Ю. І. Римаренка. – К. : Довіра, 1998. – 912 с.

12. Crépeau François Global Migration Governance: Avoiding Commitments on Human Rights, Yet Tracing a Course for Cooperation. – 2016. [Electronic resource] // Netherlands Quarterly of Human Rights – Access mode: <https://ssrn.com/abstract=2780637>

13. Official Records of the General Assembly, second part of the first session. A/64/Add. 1. New York, 1947. [Electronic resource] // The official site of the UN. – Access mode: <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/1>

14. Sadruddin A.K. Legal Problems Relating to refugees and displaced persons. Hague Recueil, 1976. № 1.

15. Гаврушко Ю. Ф. Правове регулювання міграційних процесів на універсальному та євро регіональному рівнях: дис. канд. юрид. наук: 12.00.11 / Ю. Ф. Гаврушко; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2005. – 204 с.

16. Caitlin Katsiaficas Asylum Seeker and Migrant Flows in the Mediterranean Adapt Rapidly to Changing Conditions, dated June 22, 2016 [Electronic resource]. – Access mode: www.migrationpolicy.org/article/asylum-seeker-and-migrant-flows-mediterranean-adapt-changing-conditions.

17. Durieux Jean-Francoise/ The duty to rescue refugees/ Jean-Francoise Durieux //International Journal of Refugee Law/Oxford University Press. –2016. –Vol. 28, No. 4, p. 637-655.

18. European Asylum Law and International Law. Hemme Battjes. – Martinus Nijhoff Publishers, 2006. – 688 p.

19. Іванов Д.М. Вимушена та трудова міграція населення у міжнародному та національному праві, 2010. – С. 7-40.

20. Потапов В.І. Біженці та міжнародне право: Міжнар. Відносини, 1986. – С. 54.

21. Madsen A. The status of refugees in international law. Vol. 1. A. W. Sijthoff, 1966. P.74,

22. Резолюція ГА ООН A/RES/8 (I) від 12 лютого 1946 р. [Електронний ресурс]//Офіційний сайт ООН. – Режим доступу: <http://www.worldlii.org/int/other/UNGA/1946/>

23. Резолюція ГА ООН A/RES/62 (I) від 15 грудня 1946 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ООН. – Режим доступу: <https://research.un.org/en/docs/ga/quick/regular/1>

24. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р.[Електронний ресурс]// Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

25. Резолюція ГА ООН A/RES/319 (IV) від 3 грудня 1949 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ООН. – Режим доступу: <https://www.refworld.org/docid/3b00f1ed34.html>

26. Резолюція ГА ООН A/RES/428 (V) від 14 грудня 1950 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ООН. – Режим доступу: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b3628.html>

27. Резолюція ГА ООН A/RES/429 (V) від 14 грудня 1950 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ООН. – Режим доступу: <https://digitallibrary.un.org/record/210565>

28. Декларація про територіальний притулок. Прийнято на XXII сесії ГА ООН 14 грудня 1967 р. Дос. A/6912 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ООН. – Режим доступу: <https://legal.un.org/avl/ha/dta/dta.html>

29. Official Records of the General Assembly, Seventy-third Session, Supplement № 12 A/73/12 (Part I) and A/73/12 (Part II). [Electronic resource] // The official site of the UN. – Access mode: <https://www.unhcr.org/centralasia/wp-content/uploads/sites/75/2021/12/UNHCR-Kazakhstan-Refugees-ENG-2021-screen.pdf>

30. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

31. Протокол № 11 до Конвенції про захист прав людини та основних свобод «Про реорганізацію контрольного механізму, створеного відповідно до Конвенції» [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_536#Text

32. Європейська угода про передачу відповідальності за біженців від 16 жовтня 1980 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ООН. – Режим доступу: <http://www.worldlii.org/int/other/treaties/COETSER/1980/3.html>

33. Рекомендація № R (1981) 16 Комітету Міністрів щодо погодження національних процедур, що стосуються притулку, прийнята Комітетом Міністрів 1981 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт РЄ. – Режим доступу: <https://www.refworld.org/docid/47fdfb0533.html>

34. Рекомендація № R (1984) 1 Комітету Міністрів про захист осіб, які формально не визнаються біженцями, прийнята Комітетом Міністрів 1984 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт РЄ. – Режим доступу: <https://www.refworld.org/docid/47fdfaf00.html>

35. Рекомендація № R (1994) 5 Комітету Міністрів про керівні принципи, що стосуються прибуття осіб, які шукають притулку, до європейських аеропортів, прийнята Комітетом Міністрів 1994 р.

[Електронний ресурс] // Офіційний сайт РС. – Режим доступу: <https://www.refworld.org/docid/3ae6b37d1c.html>

36. Бірюков М.М. Європейське право: до та після Лісабонського договору:[навчальний посібник]: Статут, 2013. - С. 105-132.

37. The Single European Act OJ, L 169, 29.06.1987. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=OJ:L:1987:169:TOC>

38. Конвенція, яка визначає державу, відповідальну за розгляд клопотань про надання притулку, поданих в одній із держав-членів Європейського Співтовариства

[Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄСПЛ. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int>

39. Report from the Ministers responsible for immigration to the European Council meeting in Maastricht on immigration and asylum policy, SN 4038/91 (WGI 930) 3 December 1991. [Electronic resource] // The official site of the European Council. – Access mode: <https://www.statewatch.org/media/documents/semdoc/assets/files/keytexts/ktch7ima.pdf>

40. EU Council Resolution on minimum guarantees for asylum procedures of 20 June 1995 [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SK/LSU/?uri=CELEX%3A31996Y0919%2805%29>

41. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts OJ C 340, 10.11.1997, p. 115. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A11997D%2FTXT>

42. Tampere European Council 15 And 16 Oct 1999 [Electronic resource] // The official site of the European Parliament. – Access mode: https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm

43. Council Regulation (EC) № 2725/2000 of 11 December 2000 concerning the establishment of “Eurodac” for the comparison of fingerprints for the effective application of the Dublin Convention, OJ L 316, 15/12/2000, p. 1–10. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/el/ALL/?uri=celex:32000R2725>

44. Council Directive 2001/55/EC of 20 July 2001 on minimum standards for giving temporary protection in the event of a mass influx of displaced persons and on measures promoting a balance of efforts between Member States in receiving such persons and bearing the consequences thereof, OJ L 212, 7.8.2001, p. 12–23. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32001L0055>

45. Council Directive 2003/9/EC of 27 January 2003 laying down minimum standards for the reception of asylum seekers OJ L 31, 6.2.2003, p. 18–25. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32003L0009>

46. Council Regulation (EC) No 343/2003 of 18 February 2003 establishing the criteria and mechanisms for determining the Member State responsible for examining an asylum application lodged in one of the Member States by a third-country national OJ L 50, 25.2.2003, s. 1–10. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32003R0343>

47. Council Directive 2004/83/EC of 29 April 2004 on minimum standards for the qualification and status of third country nationals or stateless persons as refugees or as persons who otherwise need international protection and the content of the protection granted OJ L 304, 30.9.2004, p. 12–23. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32004L0083>

48. Council Directive 2005/85/EC of 1 December 2005 on minimum standards on procedures in Member States for granting and withdrawing refugee status OJ L 326, 13.12.2005, p. 13–34. [Electronic resource] // The official site of the EU. –

Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32005L0085>

49. Charter of Fundamental Rights of the European Union OJ C 326, 26.10.2012, p. 391–407. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A12012P%2FTXT>

50. Ippolito F., Velluti S. The Recast Process of the EU Asylum System: A Balancing Act Between Efficiency and Fairness, *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 30, № 3 (2011), p. 62.

51. Green Paper on the future Common European Asylum System COM / 2007/0301 final. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52007DC0301>

52. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of Regions – Policy plan on asylum – An integrated approach to protection across the EU {SEC(2008) 2029} {SEC(2008) 2030} / COM/2008/0360 final. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/GA/TXT/?uri=celex:52008DC0360>

53. European Pact on immigration and asylum, 13440/08 ASIM 72 [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-pact-on-immigration-and-asylum.html>

54. The Stockholm Programme – An open and secure Europe serving and protecting citizens, OJ C 115, 4.5.2010, p. 1–38. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52010XG0504\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52010XG0504(01))

55. Regulation (EU) No 439/2010 of the European Parliament and of the Council of 19 May 2010 establishing a European Asylum Support Office, OJ L 132, 29.5.2010, p. 11–28. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32010R0439#nr1-L_2010132EN.01001101-E0001

56. Regulation (EU) № 516/2014 of the European Parliament and of the Council of 16 April 2014 establishing the Asylum, Migration and Integration Fund, amending Council Decision 2008/381/EC [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <https://eur-lex.europa.eu/legal->

57. Communication From The Commission To The European Parliament, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions A European Agenda On Migration Com/2015/0240 final. [Electronic resource] // The official site of the EU. – Access mode: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52015DC0240>

58. Серинг проти Сполученого Королівства (Soering v. the United Kingdom), № 14038/88, Постанова від 7 липня 1989 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄСПЛ. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57619%22%5D%7D>

59. Бадер та Канбор проти Швеції (Bader and Kanbor v. Sweden), № 13284/04, Постанова від 8 листопада 2005 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄСПЛ. – Режим доступу: https://www.stradalex.com/en/sl_src_publ_jur_int/document/echr_13284-04?access_token=bf0bacd76018e79ab3f141d7a7c07ce0eb2e749c

60. Абу Катада проти Сполученого Королівства» (Othman (Abu Qatada) v. the United Kingdom), № 8139/09, Постанова від 17 січня 2012 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄСПЛ. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-44%22%5D%7D>

61. М. та ін. проти Болгарії (M. and Others v. Bulgaria), № 41416/08, Постанова від 26 липня 2011 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄСПЛ. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22001-116413%22%5D%7D>

62. Хірсі Джамаа та ін проти Італії (Hirsi Jamaa and Others v. Italy), № 27765/09, Постанова [БП] від 23 лютого 2012 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄСПЛ. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/fre#%7B%22itemid%22:%5B%22002-102%22%5D%7D>

63. Маауіа проти Франції (Maouia v. France), № 39652/98, Постанова [БП] від 5 жовтня 2000, п. 40. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄСПЛ. – Режим доступу: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-58847%22%5D%7D>

64. Фавзі проти Греції (Fawsie v. Greece), № 40080/70, Постанова від 28 жовтня 2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄСПЛ. – Режим доступу: <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-saidoun-and-fawsie-v-greece-application-nos-4008307-and-4008007>

65. Сайдун проти Греції (Saidoun v. Greece), № 40083/07, Постанова від 28 жовтня 2010 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄСПЛ. – Режим доступу: <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-saidoun-and-fawsie-v-greece-application-nos-4008307-and-4008007>

66. Хассан та ін. проти Нідерландів та Італії (Hassan and Others v. the Netherlands and Italy), № 40524/10 та ще дев'ять скарг, Рішення від 27 серпня 2013 р. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт ЄСПЛ. – Режим доступу: <https://www.asylumlawdatabase.eu/en/content/ecthr-samsam-mohammed-hussein-and-others-v-netherlands-and-italy-application-no-2772510>

67. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 30. [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

68. Поєдинок О.Р. Принцип заборони дискримінації в міжнародному праві захисту прав людини та міжнародному праві захисту біженців. Держава і право. Юрид. і політ. науки: зб. наук. пр. 2009. № 46. С. 549–555.

69. Пушкіна О.В. Гарантії захисту прав і свобод біженців. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. Вип. 5. С. 164–167.

70. Мигашко Є.М. Теоретико-правові аспекти. Інтеграція біженців в українське суспільство як соціально-педагогічна проблема: наукові здобутки студентів Інституту людини 2014. № 2.

71. Про біженців та осіб, які потребують додаткового або тимчасового захисту: Закон України від 08.07. 2011 р. № 3671–VI. Відомості Верховної Ради України. 2012. № 16. С. 702.

72. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII. Відомості Верховної Ради України. 1991. № 25. 283 ст.

73. Москаль Г. Проблемні питання захисту прав трудящих-мігрантів та біженців. Журнал Верховної Ради України «Віче». 2013. № 21. С. 19–22.

74. Звіт про виконання дослідницького проекту «Дотримання прав людини в Україні стосовно біженців та осіб, які шукають притулку»/[УВКБ в Україні, Інститут соціології НАН України]. - Київ, 1999. - 115 с

75. Гончаренко О. А. Статус біженця в міжнародному праві: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О. А. Гончаренко. – Харків, 2005. – 20 с.

76. Гаврушко Ю. Ф. Правове регулювання міграційних процесів на універсальному та єврорегіональному рівнях: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Ю. Ф. Гаврушко. – Київ, 2005. – 16 с.

77. Свящук А. Л. Проблеми прав біженців та виклики сучасності / А. Л. Свящук. – Харків: ФОП Голембовська О.О, 2018. – 321 с.